

Zločin agresije u međunarodnom pravu: ruska invazija na Ukrajinu

Čosić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:755281>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Katedra za kazneno pravo

Ana Čosić

**ZLOČIN AGRESIJE U MEĐUNARODNOM PRAVU:
RUSKA INVAZIJA NA UKRAJINU**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Maja Munivrana

Zagreb, listopad 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Ana Čosić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova, kao i to da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Mjesto i datum:

Zagreb, 1. listopada 2023. godine

Potpis studenta

Sadržaj

1. UVOD	1
2. GENEZA DEFINIRANJA POJMA AGRESIJE KROZ POVIJEST	2
2.1. Briand-Kellogov pakt (1928.).....	2
2.2. Povelja Ujedinjenih naroda (1945.).....	3
2.3. Međunarodni vojni sud u Nürnbergu	6
2.4. Rezolucija Opće skupštine UN-a XXIX (1974.).....	8
3. AGRESIJA I RIMSKI STATUT MEĐUNARODNOG KAZNENOG SUDA (ICC-a)	11
3.1. Osnivanje i ustrojstvo Suda (1998.)	11
3.2. Stvarna nadležnost Suda.....	12
3.2.1. Međunarodni zločini predviđeni Statutom.....	13
3.3. Pokretanje postupka	15
4. REVIZIJSKA KONFERENCIJA U KAMPALI (2010.)	17
4.1. Usvajanje Rezolucije br. 6. (Rc/Res.6).....	17
4.1.1. Zločin agresije	19
4.1.2. Nadležnost za zločin agresije na zahtjev države ili <i>proprio motu</i> (članak 15. <i>bis</i>)	21
4.1.3. Nadležnost za zločin agresije na zahtjev Vijeća sigurnosti (članak 15. <i>ter</i>)	22
4.2. Kaznena odgovornost pojedinca	23
4.3. Zločin agresije prema kaznenom zakonodavstvu Republike Hrvatske	25
5. RUSKA INVAZIJA NA UKRAJINU	27
5.1. Kratki pregled događaja koji su prethodili ruskoj invaziji	27
5.2. Međunarodni zločini počinjeni na teritoriju Ukrajine.....	28
5.3. Razlozi nemogućnosti primjene Rimskog statuta na zločin agresije	29
5.4. Podnošenje prijedloga za izmjenu članka 15. bis Rimskog statuta.....	30
5.5. Osnivanje međunarodnog centra za kazneni progon zločina agresije.....	32
5.6. Sankcije.....	33
5.7. Osnivanje specijalnog <i>ad hoc</i> međunarodnog kaznenog suda za zločin agresije počinjenog nad Ukrajinom	35
6. ZAKLJUČAK	37
7. LITERATURA	39

Sažetak

U radu su analizirani najvažniji pojmovi i povijesna događanja vezana uz nastanak i razvoj pojmovnog određenja zločina agresije.

Zločin agresije predstavlja jedan od četiri najteža međunarodna zločina obuhvaćena Rimskim statutom, osnivačkim dokumentom Međunarodnog kaznenog suda. Rezultat je višegodišnjeg rada međunarodne zajednice i težnje za uspostavom nadležnosti Suda za kazneni progon osoba koje svojim državnim položajem i efektivnom mogućnošću upravljanja, snose odgovornost za počinjenje zločina agresije nad teritorijem druge zemlje. Kao primjer začetka kaznene odgovornosti pojedinca, izlažu se najvažniji elementi suđenja nacističkim ratnim zločincima u Nürnbergu, iz čega je izvučena paralela s aktualnim ratnim sukobima u Ukrajini i potrebom suđenja odgovornim pojedincima za vođenje agresivnog rata.

Vladavina prava jedno je od temeljnih vrijednosti svakog pravnog sustava pa tako i međunarodnog, iz čega proizlazi nužnost uspostavljanja autoriteta međunarodnih pravosudnih organa. Zločini počinjeni u okviru ruske invazije na Ukrajinu, izazivaju osudu cijele međunarodne zajednice. Mnoštvo pravnih, ekonomskih i političkih stručnjaka svojim svakodnevnim zalaganjem bude nadu u ostatku svijeta da će i ova ratna razaranja, koja svoj početak bilježe 24. veljače 2022. godine, u skoroj budućnosti doživjeti svoj kraj osnivanjem *ad hoc* međunarodnog kaznenog suda u čijoj će nadležnosti biti provođenje kaznenog sudskog postupka protiv odgovornog političkog i vojnog vodstva Ruske Federacije za počinjeni zločin agresije.

Ključne riječi: definicija agresije, Međunarodni vojni sud u Nürnbergu, Rezolucija 3314 (XXIX), Povelja Ujedinjenih naroda, zločin agresije, međunarodni zločini, Rimski statut, Međunarodni kazneni sud, Revizijska konferencija u Kampali, Rusija, Ukrajina

Abstract

This paper provides an analysis of the most important concepts and historical events related to the origin and development of conceptual determination of the crime of aggression.

The crime of aggression represents one of the four most serious international crimes implicated in the Rome Statute, founding document of the International Criminal Court. It is the result of perennial work of the International Community and representation of the pursuit of establishment of jurisdiction of the Court for criminal prosecution of people that bear responsibility for committing a crime of aggression over another country's territory by the means they retain and effective management capability. As an example of beginning of criminal responsibility an individual has got, the most important elements of the trial of Nazi war criminals in Nuremberg will be stated and it will allow the comparison to the current war conflict in Ukraine and the urge for the trial of responsible individuals for waging an aggressive war.

The rule of law is one of fundamental values of every legal system including the international one and it proves the necessity of establishing authority of international judicial bodies. The crimes committed as a part of the Russian invasion on Ukraine provoke the condemnation of the international community. With a daily effort, many legal, economic and political experts raise hope in the rest of the world with the statements that the war destruction set in 24th of February 2022 will see the end in the near future by establishing an *ad hoc* international criminal court with the jurisdiction over the crime of aggression, committed by the political or military leaders of Russian Federation.

Keywords: definition of aggression, International Military Tribunal in Nuremberg, Resolution 3314 (XXIX), United Nations Charter, Crime of aggression, international crimes, Rome Statute, International Criminal Court, Review Conference in Kampala, Russia, Ukraine

1. UVOD

Protekom dužeg razdoblja mira u Europi krajem 19. i početkom 20. stoljeća pa tako i jačanja nade u uspostavljanje trajnog mira koji bi potencijalno mogao dovesti do ostvarenja ideje „vječnog mira“, nastupilo je razdoblje „svjetskih ratova“.¹ Spomenuto razdoblje, utjecalo je na stvaranje novih obilježja međunarodnih odnosa pa tako i na razvoj međunarodnog ratnog prava koje dijelimo na *ius ad bellum* (pravo koje određuje tko, kada i radi čega može izvesti i voditi rat) te *ius in bello* (pravo koje određuje dopuštena i zabranjena sredstva, sudionike i objekte koji su uključeni i isključeni iz bojnih djelovanja, status neutralaca i ostalo).

U ranim povijesnim razdobljima rat se smatra svrhovitim, korisnim i etički prihvatljivim događajem. Premda se u najranije doba pitanje opravdanosti rata ili prava na rat nije postavljalo, on je oduvijek u znatnoj mjeri bio regulirana djelatnost s običajno prihvaćenim pravilima o postupanju u osobitim situacijama.

U novome vijeku, prevladavalo je shvaćanje po kojem pravo na rat pripada suverenim državama bez obzira na motive i etičku opravdanost rata, a koje je našlo izraz u moralno indiferentnom shvaćanju da je rat nastavak politike drugim sredstvima.²

Višestoljetne rasprave, ideologije i djela o opravdanosti oružanih sukoba, dovele su do ideje o potpunoj zabrani rata kao sredstva rješavanja sukoba na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Kao najspornije, pojavilo se pitanje određivanja agresorske strane pa time i određenja pojma agresivnog rata koji je, smatra se, najteži oblik nezakonite upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Razvojni put pojmovnog određenja agresije, doveo je do usvajanja Rezolucije br. 6, usvojene na Revizijskoj konferenciji u Kampali kojom je agresija definirana kao planiranje, pripremanje, otpočinjanje ili izvršenje, od neke osobe koja efektivno vrši kontrolu ili dirigira vojnu i političku akciju neke države, čina agresije koji po svojoj naravi, ozbiljnošću i opsegu, predstavlja očito kršenje Povelje Ujedinjenih naroda. Pitanje uspostavljanja sudske nadležnosti za kazneni progon pojedinaca odgovornih za počinjenje zločina agresije, djelomično je riješeno usvajanjem Rimskog statuta i uspostavom Međunarodnog kaznenog suda 1998. godine. Nedostatak ratifikacije Statuta od strane Ukrajine i Ruske Federacije, onemogućuje konačnu uspostavu odgovornosti državnog vodstva za počinjenje najtežih međunarodnih zločina nad Ukrajinom, detaljnije prikazanih u nastavku rada.

¹ Galović, M., *Rat kao filozofijska tema*, Polemos, 1998., str. 11.

² Leksikografski zavod Miroslav Krleža: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51918> (pristupljeno 1. listopada 2023. godine)

2. GENEZA DEFINIRANJA POJMA AGRESIJE KROZ POVIJEST

2.1. Briand-Kellogov pakt (1928.)

Grozote jednog od najstrašnijih sukoba u povijesti ljudske civilizacije, Prvog svjetskog rata, rezultirale su stvaranjem ideje o sustavu kolektivne sigurnosti i eliminaciji svih budućih ratova. Težnja za održanjem mira u svijetu potaknula je francuskog ministra vanjskih poslova Aristidea Brianda na prijedlog sklapanja bilateralnog mirovnog sporazuma između SAD-a i Francuske. S ciljem ostvarenja takve ideje Aristide Briand u travnju 1927. poslao je otvoreno pismo čiji je sadržaj upućivao na potrebu potpisivanja ugovora o zabrani rata. Strahujući da će odnosni sporazum biti interpretiran kao stvaranje savezništva između SAD- a i Francuske, SAD predlaže pozivanje svih zemalja svijeta na njegovo potpisivanje.³ Posljedice Prvog svjetskog rata, masovni gubici (kako ljudski, tako i ekonomski), rezultirali su pozitivnim odazivom ostalih zemalja. Ideja je realizirana sklapanjem Općeg ugovora o zabrani rata, Briand-Kellogovog pakta, 27. kolovoza 1928. godine u Parizu, prilikom čega je ugovor potpisalo petnaest zemalja. S obzirom na činjenicu kako su mu naknadno pristupile gotovo sve države svijeta, iz Pakta je proizašlo opće običajno pravno pravilo o zabrani rata, zbog čega je obvezivao i preostale četiri države potpisnice; Argentinu, Boliviju, El Salvador i Urugvaj. Sadržaj Pakta bio je vrlo kratak, a činila su ga sljedeća dva članka:

Čl. 1.: „Visoke ugovorne strane svečano objavljuju u ime svojih naroda da osuđuju pribjegavanje ratu u svrhu rješavanja međunarodnih sporova i da ga se odriču kao instrumenta nacionalne politike u njihovim međusobnim odnosima.”

Čl. 2.: „Visoke ugovorne stranke slažu se da će sve svoje sporove i sukobe, bilo koje naravi ili porijekla, koji se među njima mogu pojaviti, rješavati uvijek i jedino mirnim sredstvima.”⁴

³ Office of the Historian: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/kellogg> (pristupljeno 20. rujna 2023. godine)

⁴ Degan, V. Đ., *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima*, Rad HAZU 48=510 (2011.), str. 240.

Ističe se kako Briand-Kelloggovim paktom nije definiran pojam agresije, već proglašeno opće odricanje od rata kao oruđa nacionalne politike. Ratovi u samoobrani, zatim oni u provođenju međunarodnih obveza iz Pakta Lige naroda, ali i protiv država koje su prekršile obveze koje iz njega proizlaze, ostali su dopušteni. Svrha Pakta, bila je obeshrabriti ugovorne stranke korištenja vojnih sila s ciljem rješavanja sukoba mirnim sredstvima, poput: pregovora, diplomacije i arbitraže.

Zbog nedostatka organa u čijoj bi nadležnosti bilo određivanje agresora, odnosno, nedostatka mehanizma za provedbu postupka protiv zemalja koje su prekršile odredbe ugovora, njegovo sklapanje nije spriječilo nastanak Drugog svjetskog rata. Povijesna važnost Pakta očituje se u borbi nosioca političke vlasti međuratnog razdoblja za stvaranjem svjetskog mira i zabrani agresivnog rata međunarodnim ugovorom, kao prvim u povijesti.

2.2. Povelja Ujedinjenih naroda (1945.)

Napori usmjereni prema izgradnji mehanizma za mirno rješenje međunarodnih sporova glavni su predmet međunarodnih pregovora još od vremena Haških mirovnih konferencija iz 1899. i 1907. godine. Prethodno spomenuti Ugovor o općoj zabrani rata, kao i Pakt Lige naroda iz 1919. godine, ostvarili su izniman utjecaj na razvoj svijesti o važnosti zabrane agresivnog rata. Osim toga, Ženevski protokol iz 1924. godine, u svom je čl. 10. definirao agresora, ističući kako je to „svaka država koja pribjegne ratu kršeći obveze predviđene u Paktu Lige naroda i u ovom Protokolu.”⁵ Odnosni Protokol, predstavlja prvi međunarodni akt koji agresivni rat proglašava međunarodnim zločinom.

Nadalje, kao uvertiru u usvajanje Povelje UN-a i potpunu zabranu rata, iznimno je važno spomenuti i Litvinov-Politisov akt o definiciji agresije, usvojen na Konferenciji o razoružanju 1933. godine, ali bez ikakvog pravnog značaja zbog neprihvatanja od strane država sudionica.⁶ Iako sam prijedlog nije usvojen u obliku ugovora, predmetna je definicija agresije korištena u brojnim bilateralnim i multilateralnim sporazumima koji su nakon toga uslijedili.

Prva svjetska organizacija, Liga naroda, izvršila je velik utjecaj na početak okupljanja i organizaciju međunarodne zajednice s ciljem rješavanja globalnih problema. Uz osudu rata kao sredstva vanjske politike država, velika pažnja posvećena je razvoju mehanizama za rješavanje međunarodnih sporova, kao i usavršavanju ostalih grana međunarodnog prava. S

⁵ Refworld, [Refworld | Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes](#) (pristupljeno 20. 9. 2023. godine)

⁶ Degan, V., *op. cit.*, str. 241.

obzirom na činjenicu kako Liga naroda nikad nije uspjela u svome članstvu okupiti sve zemlje o kojima je ovisio svjetski mir pa je posljedica toga bila i izbijanje Drugog svjetskog rata, nastavljene su rasprave o budućoj svjetskoj organizaciji. Krajem rata takve su rasprave bile sve učestalije i konkretnije.⁷

Početkom jeseni 1944. godine, u Dumbarton Oaksu (Washington), izrađen je nacrt ustava nove svjetske organizacije – Povelje Ujedinjenih naroda – čiji je konačni tekst prihvaćen na Konferenciji u San Franciscu (od 25. travnja do 26. lipnja 1945. godine). Dana 24. listopada 1945. godine, nakon što je Povelju ratificirala većina potpisnica, uključujući pet velikih sila, stalnih članica Vijeća sigurnosti, Povelja je stupila na snagu. Također, iz članka 2., točke 4. Povelje UN-a, a koja glasi: „Članovi se u svojim Međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda", proizlazi kako su autori teksta izvršili priličan napredak proširenjem zabrane rata na zabranu upotrebe i prijetnju silom. Ovim je međunarodnim ustavom rat bio potpuno zabranjen, osim u sljedeće tri situacije:

1.) u individualnoj ili kolektivnoj samoobrani u skladu s člankom 51. Povelje UN-a, 2.) poduzimanju kolektivnih mjera u okviru kolektivnog sistema sigurnosti UN-a i 3.) ukoliko je nadležni organ UN-a – Vijeće sigurnosti – odobrio upotrebu sile.⁸

Međutim, pitanje definiranja agresije ili postupaka definiranih kao čin agresije, nije riješeno ni Poveljom. Tijekom pregovora na Konferenciji UN-a, nekoliko je delegata u okviru svojih prijedloga, podnijelo i prijedlog o definiciji agresije. Kao jedan od njih navodi se sljedeći: „(...) svaku naciju treba smatrati da prijeti miru ili agresorom, ukoliko kao prva strana počini jedno od sljedećih djela: 1.) objavi rat protiv druge nacije, 2.) izvrši invaziju ili napad, s objavom rata ili bez njegove objave, na područje, javni brod ili zrakoplov druge nacije, 3.) izvrši pomorsku, kopnenu ili zračnu blokadu druge nacije i 4.) izvrši miješanje u unutrašnje poslove druge nacije na način da dobavlja oružje, municiju, novac ili druge vidove pomoći bilo kojoj oružanoj bandi, frakciji ili grupi ili putem osnivanja agencija u toj naciji kako bi vršila subverzivnu propagandu usmjerenu na institucije odnosne nacije.”⁹

⁷ Vukas, B., *Povelja Ujedinjenih naroda – zastarjeli ustav Svjetske organizacije*, 25. listopada 2005. godine, str. 190.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Proposed Amendments to the Dumbarton Oaks Proposals Submitted by the Philippine Delegation, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, April 25th – June 26th 1945, Doc. 2, G/14(k), 1945, str. 535-539: "[Defining International Aggression: The Search for World Peace](#)". ([derechos.org](#)) (pristupljeno 20. 9. 2023. godine)

Delegacija Bolivije predložila je da se u Povelju UN-a unese i konkretna definicija agresije kako bi se točno znalo koji postupci čine agresiju, kao i to koji bi mogli biti sankcionirani od strane Vijeća sigurnosti UN-a. U protivnome, smatrala je delegacija Bolivije, dolazilo bi do odstupanja od načela efikasnosti i brzine sistema svjetske sigurnosti. Prijedlozi nisu bili prihvaćeni. Primarni razlog neprihvatanja takve definicije agresije proizlazio je iz nemogućnosti obuhvaćanja svih slučajeva, zbog čega bi ju budući agresor mogao zloupotrijebiti.¹⁰ Kao konačno, odlučeno je kako će se Vijeću sigurnosti prepustiti da u svakom pojedinačnom slučaju donese odluku o tome što predstavlja prijetnju miru, narušava li mir ili je čin agresije. Mogućnost ulaganja veta ili preglasavanja, ali i skidanja određenih pitanja s dnevnog reda, dovodi do pomanjkanja odgovornosti stalnih članica Vijeća sigurnosti za poduzimanje agresije u osobnom svojstvu. Vijeće sigurnosti kombinirani je organ stalne zastupljenosti najvećih svjetskih sila (Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Velike Britanije, Rusije i Kine) i privremene zastupljenosti drugih članica. Osim donošenja proceduralnih odluka, ovlašteno je donositi i one meritorne naravi. Postupak glasanja o meritornim pitanjima, zbog političkog obilježja odluka koje iz njega proizlaze, uređeno je na način pogodan stalnim članicama, što ga, uz sva prethodno spomenuta obilježja, karakterizira iznimno nedemokratskim organom Ujedinjenih naroda, a ideje o potpunoj zabrani rata i njezinoj realizaciji, neizvedivim.

¹⁰ Omerović, E., *Agresija u međunarodnom pravu: Zločin države i krivična odgovornost pojedinca*, DHS 2 (19) (2022), 417-464 (2022.), str. 425.

2.3. Međunarodni vojni sud u Nürnbergu

„Tek je nakon Drugog svjetskog rata međunarodno kazneno pravo postalo stvarnost. U stvari je po prvi put tada jedan istinski međunarodni sporazum ustanovio kaznenu odgovornost pojedinaca za kršenje odredbi međunarodnoga prava koja je potom i realizirana, a te je principe potom priznao supranacionalni organ – Opća skupština UN-a – kao načela koja čine dio pozitivnoga međunarodnog prava.“¹¹

Osnivanjem Međunarodnog vojnog tribunala za suđenje glavnim ratnim zločincima nacističke Njemačke, započeta je praksa međunarodnih kaznenih suđenja.

„Drugi svjetski rat od samog je početka impresionirao okrutnostima, opsegom razaranja te do savršenstva razrađenom strategijom genocida, posebno u formi holokausta, zbog čega ne čudi što su se odmah početkom rata javile prve inicijative da se ratni zločinci Sila osovine kazne. Povjerenstvo organizacije *London International Assembly*, osnovane pod pokroviteljstvom Lige naroda, iznijelo je Deklaraciju i uz nju priložen Nacrt statuta međunarodnog kaznenog suda. Taj je Nacrt služio kao temelj za kasnije prihvaćene statute međunarodnih vojnih sudova.“¹² U međuvremenu, u Moskvi je usvojena Moskovska deklaracija kojom su postavljene osnove budućeg kažnjavanja nacističkih ratnih zločinaca.

Konačno, nakon tjedana napetih pregovora, najviši dužnosnici SAD-a, Velike Britanije, Sovjetskog Saveza i Francuske, 8. kolovoza 1945. godine, potpisali su Londonski sporazum i njemu pridodan Statut Međunarodnog vojnog tribunala. Tim su sporazumom i pridruženim mu pravnim aktima (Londonska povelja - Statut Međunarodnog vojnog suda i kasniji Zakon br. 10. Kontrolnog savjeta za Njemačku od 20. prosinca 1945.), operacionalizirane postavke Moskovske deklaracije u pogledu suđenja glavnim ratnim zločincima.¹³

Nürnberški procesi vođeni su protiv najistaknutijih pripadnika njemačke nacističke vlasti, odgovornih za zločine mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti, počinjene tijekom Drugog svjetskog rata.

„*Zločin protiv mira* definiran je kao planiranje, pripremanje, poticanje ili poduzimanje **agresivnog** rata ili rata poduzetog kršenjem međunarodnih ugovora, sporazuma ili jamstava, ili sudjelovanje u zajedničkom planu ili uroti za izvođenje bilo čega što je naprijed rečeno. Nadalje, *ratnim zločinima* obuhvaćeni su kršenje zakona i običaja rata. Takva kršenja, između

¹¹ Florea, D. i Gales, N., *Prescription of Criminal Liability in International Law*, Journal of Mediation & Social Welfare, vol. 2, Issue 1 (2020), str. 13.

¹² Josipović, I.; Krapac D. i Novoselec, P., *Stalni međunarodni kazneni sud*, Narodne novine, Zagreb, 2001., str. 29.

¹³ *Ibidem*.

ostaloga, uključuju sljedeće: ubojstvo, zlostavljanje ili deportaciju na robovski rad ili u bilo koju drugu svrhu civilnoga pučanstva okupiranog područja ili na okupiranom području, ubojstvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika ili osoba na moru, ubijanje talaca, obijesno razaranje ratova i ostalo. Treća skupina zločina – *zločini protiv čovječnosti*, a koji su Londonskim sporazumom prvi puta uvedeni u pravnu terminologiju, predstavljali su ubojstvo, istrebljenje, porobljavane, deportaciju i ostala nečovječna djela počinjena prema bilo kojem civilnom pučanstvu prije ili za vrijeme rata ili progoni zbog političkih, rasnih ili vjerskih razloga, počinjeni u izvršenju nekog zločina koji spada pod sudbenost Tribunala ili u vezi s njime, bez obzira na to predstavlja li to kršenje domaćeg prava zemlje u kojoj je počinjeno."¹⁴

Radu Međunarodnog kaznenog vojnog suda, upućuju se brojni pravni i politički prigovori: da je bio sud pobjednika nad pobjeđenima, da je prekršeno načelo zakonitosti: *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*¹⁵ (što je kasnije otklonjeno utvrđenjem kako su zločini bili predviđeni brojnim nacionalnim pravima), da nije poštovano pravo na pošteno suđenje, da obrana nije imala mogućnost uvida u cjelokupni dokazni materijal, nepostojanju pravnih lijekova i ostalo.¹⁶ Međutim, Nürnberški tribunal temeljio se na međunarodnom ratnom pravu, a posebno moralnim načelima.

Zasjedanje Tribunala u postupku protiv zločina koje je počinila nacistička Njemačka, trajalo je od 20. studenoga 1945. do 30. kolovoza 1946.; nepunih godinu dana. Britanski sudac Geoffrey Lawrence 1. je listopada 1946. godine, čitanjem presuda bez završne riječi, okončao proces stoljeća, istovremeno odbivši sve molbe za pomilovanje.

Nikad prije toga, najviši se državnici nisu suočili s činjenicom da i iznad njih postoji pravo. Hitlerova politička elita, pred licem pravde našla se baš u Nürnbergu, gradu kongresa i propagandnih parada nacista. Ne zato što je izgubila rat, već zato što ga je započela. Pravno gledano, ovaj proces predstavljao je novitet. Bez suglasnosti saveznika oko usklađivanja različitih pravnih sustava pobjedničkih sila, Nürnberg nikad ne bi bio ostvariv.

¹⁴ Degan, V., *op. cit.*, str. 263.

¹⁵ U rimskoj pravnoj tradiciji, izreka kojom se izražava načelo zakonitosti u kaznenom pravu, prema kojem kaznena djela i kaznene sankcije moraju biti propisane zakonom.

¹⁶ Josipović, I.; Krapac D. i Novoselec, P., *op. cit.*, str. 33.

2.4. Rezolucija Opće skupštine UN-a XXIX (1974.)

Godine truda i neprestanog ulaganja napora s ciljem pojmovnog određenja agresije, dovele su do zamašnog napretka 14. prosinca 1974. godine, kad je Opća skupština UN-a na 29. zasjedanju usvojila Rezoluciju 3314 (XXIV), s definicijom agresije u njezinome Dodatku.¹⁷

„Preambula Dodatka, osim glavnih načela međunarodnog prava, ističe nekolicinu ustanovljenih stavova Opće skupštine UN-a: 1.) agresija je najozbiljniji i najopasniji oblik protupravne upotrebe sile koji, s obzirom da neke države posjeduju oružje za masovno uništenje, sadrži u sebi moguću prijetnju svjetskim sukobom sa svim njegovim katastrofalnim posljedicama, 2.) da je područje neke države nepovredivo te da ne može, čak ni privremeno, biti predmetom vojne okupacije ili drugih nasilnih mjera koje poduzima neka druga država kršeći Povelju; 3.) usvajanje definicije agresije, trebalo bi imati takav učinak da odvraća eventualnog agresora, pojednostavi utvrđivanje čina agresije i provođenje mjera za njihovo suzbijanje te da, također, omogućí zaštitu zakonom ustanovljenih prava i interesa države žrtve, kao i pružanje pomoći i 4.) pitanje je li izvršen čin agresije, potrebno je razmotriti s obzirom na sve okolnosti svakog pojedinog slučaja, iako ovaj dokument donosi temeljna načela koja mogu poslužiti kao putokaz za takvo određivanje.”¹⁸

Rezolucija 3314 sadrži osam članaka i predstavlja izraz međunarodnog običajnog prava, što proizlazi iz navoda presude Međunarodnog kaznenog suda iz 1986. godine u predmetu Nicaragua,¹⁹ a u kojima stoji kako se opis radnji koje konstituiraju oružane napade, sadržane u Dodatku ove Rezolucije, može smatrati međunarodnim običajnim pravom. U odnosu na značaj definicije agresije iz odnosne Rezolucije, ističe se kako su neke države stranke Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda bile stajališta da međunarodno običajno pravo ne predstavlja definicija agresije, već isključivo članak 3. Dodatka Rezoluciji, a kojim se nabraja sedam primjera čina agresije.²⁰

¹⁷ Rezolucija 3314 (XXIX):

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/PDF/NR073916.pdf?OpenElement> (pristupljeno 5. listopada 2023. godine)

¹⁸ Petrović, B.; Bisić i M., Perić, V., *Međunarodno kazneno sudovanje*, Sarajevo: Privredna štampa, 2011., str. 290.

¹⁹ Presude Međunarodnog kaznenog suda:

https://www.persee.fr/doc/AsPDF/afdi_0066-3085_1986_num_32_1_2714.pdf (pristupljeno 25. rujna 2023. godine)

²⁰ Subjektivni element, nužan za postojanje običajnog pravnog pravila, jest *opinio juris sive necessitatis*, odnosno, postojanje pravne svijesti o shvaćanju da određena norma nije samo običaj, već odraz postojeće pravne obveze.

Definicija agresije, sadržana je u tri članka Dodatka 1. Rezolucije i sadrži: općenitu definiciju agresije, obilježja pomoću kojih se utvrđuje agresorska strana i činove koji se smatraju agresijom.

Iz članka 1. proizlazi sljedeće: „Agresija je upotreba oružane sile od strane neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti neke druge države²¹ ili upotreba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva s Poveljom Ujedinjenih naroda, kao što proizlazi iz ove definicije.”

U članku 2., propisano je tko može biti država agresor: „Ako neka država prva upotrijebi oružanu silu kršeći Povelju, to je *prima facie* dokaz o činu agresije, iako Vijeće sigurnosti može, u skladu s Poveljom, zaključiti da ne bi bilo opravdano utvrditi da je izvršen čin agresije s obzirom na ostale bitne okolnosti, uključujući činjenicu da odnosni čini ili njihove posljedice nisu dovoljno ozbiljni.”

Iz navedene odredbe proizlazi kako Vijeće sigurnosti u određenim situacijama može odrediti i drugačije, ukoliko procijeni da intenzitet i kvaliteta počinjenog djela ne ispunjavaju potrebne pretpostavke za kvalifikaciju djela kao zločina agresije.

Članak 3. Rezolucije nabroja primjere agresije, neovisne o objavi rata:

- a) „invazija ili napad oružanim snagama neke države na području neke druge države ili svaka vojna okupacija, čak i privremena, koja proizlazi iz takve invazije ili napada ili svako pripojenje područja neke druge države, izvršeno upotrebom sile”
- b) „bombardiranje od strane oružanih snaga neke države područja neke druge države ili upotreba ma koje vrste oružja od strane neke države protiv područja neke druge države”
- c) „blokada luka i obale neke države od strane oružanih snaga neke druge države”
- d) „napad od strane oružanih snaga neke države na kopnene, pomorske ili zračne snage ili mornaricu i civilno zrakoplovstvo neke druge države”
- e) „upotreba oružanih snaga neke države koje su stacionirane na području neke druge države uz pristanak države primateljice, protivno uvjetima koji su predviđeni sporazumom ili svako produljenje njihove prisutnosti na tome području nakon prestanka sporazuma”
- f) „postupak neke države kojim dopušta da njezino područje, koje je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, bude upotrijebljeno od strane te druge države za izvršenje čina agresije protiv neke treće države”
- g) „upućivanje od strane ili u ime neke države oružanih odreda ili skupina dobrovoljaca

²¹ Država postoji ukoliko ispunjava sljedeća tri uvjeta međunarodnog prava: teritorij, stanovništvo i suverenu vlast, neovisno o činjenici njezina priznanja.

ili plaćenika koji poduzimaju protiv neke druge države oružane čine takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima ili sadržajno mogu njima obuhvatiti."

Napominje se kako prethodno spomenuta djela koja čine agresiju, ne dovode neposredno do međunarodnog oružanog sukoba jer pojedina djela mogu imati jednokratno obilježje.

Iz članka 4. proizlazi afirmativno ovlaštenje Vijeća sigurnosti za određivanje djela ili radnji koje čine agresiju, odnosno, zaključuje se kako dana obilježja služe isključivo kao *exempli gratia*, dok je u članku 5. riječ o kodifikaciji politički važnih pravila općeg međunarodnog prava, iz čega proizlazi sljedeći sadržaj: „Nikakav razlog bilo koje prirode, političke, ekonomske, vojne ili neke druge, ne može opravdati agresiju."

Jednako tako, važno je naglasiti kako se ni samo Vijeće sigurnosti niti u jednoj svojoj usvojenoj rezoluciji, nije pozvalo na ovu definiciju agresije. Usvajanjem Rezolucije sustav kolektivne sigurnosti ostao je relativno neizmijenjen, odnosno, stalne članice Vijeća sigurnosti sačuvale su ovlast blokiranja akcije kad god je to u interesu jedne od njih, ili država pod njihovom zaštitom, a koju bi prema tekstu Povelje trebalo provesti u slučaju agresije. Iz preambule Rezolucije zaključuje se kako je Vijeće sigurnosti zadržalo pune i isključive ovlasti u slučaju utvrđenja postojanja svake prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije, kao i to da ono nije obvezano nikakvom definicijom agresije. Opravdanost takvog ovlaštenja, proizlazi iz nemogućnosti obuhvaćanja svih nedopuštenih čina agresije taksativnim nabrojanjem, sadržanim u jednoj normi. Struktura, način donošenja odluka i naposljetku, politizacija Vijeća sigurnosti, dovela je do neslaganja država nečlanica sa širinom njegovih ovlaštenja. Kao glavna kritika takvog ovlaštenja, navodila se vlastita interes zemalja članica Vijeća sigurnosti, a ne i interes održanja svjetskog mira.

„I ova rezolucija implicira da se nikakva akcija u krilu Ujedinjenih naroda ne može poduzeti protiv neke stalne članice Vijeća sigurnosti pa makar ona izvršila agresiju kakvu inače predviđa definicija iz rezolucije Opće skupštine.”²²

²² Degan, V., *op. cit.*, str. 247.

3. AGRESIJA I RIMSKI STATUT MEĐUNARODNOG KAZNENOG SUDA (ICC-a)

3.1. Osnivanje i ustrojstvo Suda (1998.)

„Države stranke ovoga Statuta, potvrđujući da najteža kaznena djela, koja se tiču međunarodne zajednice kao cjeline, ne smiju ostati nekažnjena te da se učinkovit kazneni progon njihovih počinitelja mora osigurati putem mjera na nacionalnoj razini, ali i jačanjem međunarodne suradnje, odlučne su stati na kraj nekažnjivosti počinitelja tih kaznenih djela i tako pridonijeti njihovom sprečavanju, suglasile su se kako slijedi: Ovime se utemeljuje Međunarodni kazneni sud”²³, izjava je sadržana u preambuli i članku 1. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda od 17. srpnja 1998. godine. fOdluka donesena na Konferenciji o uspostavi Međunarodnog kaznenog suda (*United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court*) u Rimu, predstavljala je tek početak suzbijanja međunarodnih zločina na međunarodnoj razini, zadržavši neizvjesnost u odnosu na mogućnost njenog punog ostvarenja. Primarni razlog tome proizlazi iz otvorenog suprotstavljanja svjetskih sila uspostavi stalnog međunarodnog sudišta, prije svega SAD-a i Kine koje, jednako kao ni Ruska Federacija, ni danas ne iskazuju interes prema ratifikaciji odnosnog Statuta i priznanju statusa Međunarodnog kaznenog suda. Stalne članice Vijeća sigurnosti, uz iznimku Ujedinjenog Kraljevstva, činile su jednu od dvije glavne skupine zemalja relativno zajedničkih stajališta. U prvom redu, Vijeće se zalagalo za isključenje nuklearnog oružja s liste zabranjenih Statutom, zatim zadržavanjem odlučne uloge u odnosu prema Sudu i naposljetku, ograničenim ovlastima samog Suda. Suprotno tome, najveću skupinu, poznatu pod nazivom *like-minded group*, činile su srednje sile, zemlje u razvoju i Ujedinjeno Kraljevstvo, s primarnom težnjom za uspostavom snažnog i neovisnog suda.²⁴

Zahvaljujući pozitivnom odazivu ostalih zemalja i ratifikaciji Statuta u dovoljnom broju, Statut stupa na snagu 1. srpnja 2002. godine, čime se Međunarodni kazneni sud i formalno smatra osnovanim. Važnost usvajanja Rimskog statuta u prvom se redu očituje u činjenici što od osnivanja Ujedinjenih naroda pa sve do kraja 20. stoljeća nije uspostavljen niti jedan međunarodni organ čiji bi utjecaj na nacionalnu suverenost, ostvarivao domašaj

²³ Eser, A., *Na putu k Međunarodnom kaznenom sudu: nastanak i temeljne crte Rimskog statuta*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10 No. 1, 2003., str. 133.

²⁴ Mudrić, M., *Međunarodni kazneni sud*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 40 No. 83, 2006., str. 66.

ekvivalentan onome Međunarodnog kaznenog suda. Nadalje, riječ je o ozbiljnom upozorenju najvišim nosiocima političke vlasti i sprječavanju samovolje u obnašanju njihovih dužnosti, odnosno, stvaranju svijesti o postojanju njihove osobne kaznene odgovornosti u odnosu na poduzimanje radnji, davanje zapovijedi i donošenje odluka.

Rimski statut, do današnjeg dana, ratificiralo je 115 zemalja: sve zemlje Južne Amerike, većina europskih, uključujući Veliku Britaniju, Francusku i sve države sljednice SFRJ-a, kao i polovica afričkih zemalja. SAD, Izrael i Sudan povukle su svoje potpise, a između ostaloga, Statut je ostao neratificiran i od strane Japana, Pakistana i nekolicine arapskih zemalja.²⁵

„U vezi s osnivanjem Međunarodnog kaznenog suda, na Rimskoj su konferenciji istaknuta tri sporna pitanja: 1.) izbor i definicija zločina za koje je potrebno utvrditi nadležnost Međunarodnog kaznenog suda, 2.) odnos između međunarodnog i nacionalnog kaznenog pravosuđa, pri čemu se prvenstveno postavilo pitanje obveznosti nacionalnih vlasti na suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom, osobito glede predaje osumnjičenika ili prikupljanja dokaza i 3.) stupanj neovisnosti koji Sudu i organima kaznenog progona trebaju zajamčiti kako Ujedinjeni narodi, tako i nacionalne instance, pri čemu je svakako važan i stupanj zaštite od drugih vanjskih utjecaja.“²⁶

Kako se Konferencija bližila kraju, konačno donošenje statuta postalo je izvjesno te je *Bureau of the Committee of the Whole*²⁷, djelujući u zadnjim trenucima održavanja konferencije, odlučio donijeti završni paket prijedloga statuta, u kojem su se posebno isticale sljedeće točke: prihvaćena agresija, posebno shvaćeni unutarnji ratni sukobi, poseban pristup kažnjavanju uporabe oružja za masovno uništenje, *opt-out* opcija te specifična nadležnost.

3.2. Stvarna nadležnost Suda

Stvarna nadležnost suda ograničena je na najteža kaznena djela, značajna za cijelu međunarodnu zajednicu: *zločine genocida, ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i zločine agresije* (nakon što bude konačno određen).²⁸ Spomenuti zločini, predstavljaju

²⁵ Degan, V., *op. cit.*, str. 272.

²⁶ Eser, A., *op. cit.*, str. 140.

²⁷ Odbor u cjelini, sastanak je zakonodavne ili raspravne skupštine koji koristi proceduralna pravila, temeljena na pravilima odbora. U ovom slučaju, odbor uključuje sve članove skupštine.

²⁸ Josipović, I.; Krapac D. i Novoselec, P., *op. cit.*, str. 171.

najteže zločine i zahtijevaju pažnju cijele međunarodne zajednice. Iako, ističe se, Sud nije nadležan za svaki od slučaj koji može biti okarakteriziran kao jedan od četiri prethodno spomenuta kaznena djela, već samo onaj koji je kao takav pobliže označen u odredbama članaka 6. - 8.

Iz članka 13. Rimskog statuta proizlazi kako je Sud ovlašten postupati prema svojoj nadležnosti za kaznena djela navedena u članku 5. u skladu s odredbama tog Statuta ako: a) država stranka, sukladno članku 14., uputi Tužitelju slučaj u kojem smatra da je počinjeno jedno ili više takvih kaznenih djela, b) Vijeće sigurnosti koje djeluje na temelju Glave VII. Povelje Ujedinjenih naroda uputi Tužitelju slučaj u kojem smatra da je počinjeno jedno ili više takvih kaznenih djela i c) je Tužitelj pokrenuo istragu o jednom takvom kaznenom djelu sukladno članku 15.²⁹ Nadalje, u slučaju stavka a) ili c) prethodno spomenutog 13. članka Statuta, određeno je kako Sud zadržava ovlast postupati prema svojoj nadležnosti ukoliko je jedna ili više država stranka Statuta, odnosno, ukoliko je riječ o državi koja je prihvatila nadležnost Suda prema stavku (3): „Ako je na temelju stavka 2. ovog članka za uspostavu nadležnosti potreban pristanak države koja nije stranka ovog Statuta, ta država može temeljem izjave podnesene Tajništvu, prihvatiti nadležnost Suda za kazneno djelo u pitanju. Ta država mora surađivati sa Sudom bez odugovlačenja i iznimaka, sukladno Devetom dijelu ovoga Statuta.”³⁰

3.2.1. Međunarodni zločini predviđeni Statutom

Člankom 5. Rimskog statuta, propisano je da je Sud nadležan za četiri najteža međunarodna kaznena djela (*the most serious crimes of international concern*): 1.) zločin genocida, 2.) zločine protiv čovječnosti, 3.) ratne zločine i 4.) **zločin agresije**. Za razliku od ostalih zločina, stvarna nadležnost Suda za zločin agresije predviđena je uz pretpostavku ispunjenja dodatnih uvjeta. Prije svega, u stavku 2., članka 5-(1)-(d) određeno je da će Sud vršiti nadležnost glede zločina agresije tek nakon prihvaćanja propisa u skladu s člancima 121. i 123., a koji će taj zločin definirati i propisati uvjete za vršenje nadležnosti. Konkretni propis, mora biti u skladu s relevantnim odredbama Povelje Ujedinjenih naroda. Odnosni je

²⁹ Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda:
https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/07/19980717%2006-33%20PM/Ch_XVIII_10p.pdf
(pristupljeno 5. listopada 2023. godine)

³⁰ *Ibidem*.

uvjet formalno ispunjen na revizijskoj konferenciji u Kampali, 28. listopada 2010. godine, usvajanjem amandmana Rimskog statuta, između ostaloga, i dodatka vezanog za zločin agresije.³¹ Rimski statut sadrži dodatak: „Obilježja kaznenih djela”, čija je primarna svrha olakšati Sudu tumačenje i primjenu članaka 6., 7., 8. i 8. *bis* Statuta. Iz toga slijedi kako prilikom određenja *zločina protiv čovječnosti*, navodi se kako veza s ratnim sukobom ni dokaz o diskriminativnom motivu, ne predstavlja nužan preduvjet za provođenje postupka.

U nastavku, kao neljudski postupci, priznati su zločin apartheida i prisilnog nestanka. Nužne karakteristike, potrebne za karakterizaciju određenog djela kao zločina protiv čovječnosti, jesu sljedeće: rasprostranjenost djela, iz čega proizlazi zahtjev za široko obuhvatnom akcijom koja uključuje znatan broj žrtava ili u vidu sustavnog napada; visok stupanj metodičkog planiranja, uz što mora sadržavati načelo *mens rea*, a koje označava postojanje saznanja o napadu. Zatim, pojam *genocida* usvojen je u skladu s pravilima Konvencije o genocidu iz 1948. godine, a u Statutu određen člankom 6. Iz njega proizlazi da je genocid definiran kao jedno od taksativno nabrojanih djela, počinjeno s namjerom da se, u cjelini ili djelomično, uništi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina, prilikom čega je irelevantno je li sam zločin počinjen kao dio međunarodnog ili nacionalnog sukoba.

„*Ni zločin genocida niti zločin protiv čovječnosti, dio čega je zločin genocida, ne ovise o kriteriju oružanog sukoba*”, riječi su njemačke profesorice međunarodnog prava dr. Heike Spieker.³² Nadalje, *ratni zločini*, opisani su kao takvi ukoliko su počinjeni kao dio plana ili politike, odnosno, opsežnog činjenja takvih zločina. Zločini navedeni u st. 2(a) i 2(b), dio su slučajeva međunarodnih sukoba, dok su zločini u st. 2(c) i 2(e), sukobi bez međunarodnog obilježja. Osim toga, st. 2(d) određeno je da stavak 2(c) nije primjenjiv na situacije unutarnjih nereda, kao ni napetosti kao što su: pobune, izolirana i sporedna djela nasilja ili druga djela slične naravi i 2(f) koji navodi da se ni stavak 2(e) ne primjenjuje na prethodno spomenute situacije, ali ostaje primjenjiv na oružane sukobe koji se odvijaju na području države u trenutku kad je riječ o produženom oružanom sukobu vođenom između vladinih snaga i organiziranih oružanih skupina (ili između takvih skupina).

Posljednji spomenuti zločin, *zločin agresije*, iako uvršten u Statut, ostaje neodređen sve do Revizijske konferencije u Kampali 2010. godine. Također, izričito je predviđeno ovlaštenje svake države da izjavi kako ne prihvaća nadležnost Suda za zločin agresije.³³

³¹ Rezolucija br. 6 (RC/Res.6): <https://treaties.un.org/doc/source/docs/RC-Res.6-ENG.pdf> (pristupljeno 5. listopada 2023. godine)

³² Spieker, H., *The International Criminal Court and Non-International Armed Conflict*, Leiden Journal of International Law, vol. 13 (2000), str. 395. - 425.

³³ Mudrić, M., *op. cit.*, str. 71.

3.3. Pokretanje postupka

Prema odredbama Rimskog statuta, prijedlog za provođenje postupka može predložiti svaka država koja je ujedno i stranka Statuta, zatim sam Tužitelj, uz prethodno ovlaštenje Predraspravnog vijeća³⁴ i Vijeće sigurnosti.

Svaka *država stranka* Statuta, ovlaštena je pred Tužitelja iznijeti pojedini slučaj ukoliko smatra da je njime počinjen jedan od međunarodnih zločina predviđenih Statutom. Je li riječ o njezinim državljanima ili pak neke druge države, a koja je ujedno i stranka Statuta, predstavlja irelevantnu činjenicu. Suprotno tome, ukoliko je riječ o počinjenju kaznenog djela na teritoriju treće države, odnosno, države koja nije stranka Statuta, nadležnost Suda postoji samo u slučaju ako je država koja nije stranka Statuta, prihvatila njegovu nadležnost prema stavku 3. članka 12. Rimskog statuta.³⁵

Ured tužitelja, na čelu s *Tužiteljem*, odgovoran je za primanje dojava i podataka o zločinima u nadležnosti Suda, zatim njihovo ispitivanje, provedbu istrage i daljnje provođenje sudskog postupka. Iz članka 15. stavka 1. Statuta, proizlazi ovlaštenje Tužitelja na pokretanje istrage na vlastiti zahtjev, odnosno *proprio motu*. Međutim, ukoliko je postupak pokrenut inicijativom države stranke ili Tužitelja *proprio motu*, Vijeće sigurnosti ovlašteno je, u skladu s člankom 16. Statuta, rezolucijom prihvaćenom na temelju Glave VII. Povelje zatražiti od Suda da ne započne istragu, odnosno, započetu prekine na rok od dvanaest mjeseci. Ukoliko na temelju podataka koje je prikupio od žrtava, država, organa UN-a i drugih organizacija, Tužitelj smatra da postoji „razumna osnova” za dopuštenost predmeta, a pokretanje istrage, u „interesu je pravde”, dužan je, s ciljem započinjanja istrage, odnosno sudskog postupka, prethodno osigurati dozvolu tročlanog Predraspravnog vijeća, nakon čijeg će potvrdnog odgovora, propisno obavijestiti sve članice Statuta sa svojim djelovanjem, posebno državu čiji je eventualni počinitelj državljanin. Ideja nezavisnog Tužitelja ovakvog tipa, nastala je kao protuteža pokušaju da se te ovlasti prepuste isključivo državama ili Vijeću sigurnosti, što je ocijenjeno nepravednim jer dovodi do selektivne pravde. Također, ukoliko Tužitelj smatra da

³⁴ Predraspravno vijeće, a koje čine suci Predraspravnog odjela, zaduženo je za poduzimanje mjera - na zahtjev tužitelja ili vlastitu inicijativu, uz prethodne konzultacije s tužiteljem - nužnih za učinkovitost postupka, zaštitu prava obrane i ostalih sudionika postupka, zaštitu dokaza, pregled dokaza koje podastire tužitelj, kao i u slučaju „razumnih osnova” (čl. 58.), izdavanje uhidbenog naloga i sudskih poziva. Također, uspostavlja prvi kontakt s osobom koju se sumnjiči da je počinila neko od statutarno kažnjivih djela, kad se ona jednom nađe pred Sudom, i pritom upoznaje tu osobu sa svim njezinim pravima, ujedno donoseći odluku o pritvoru, odnosno, puštanju na slobodu (čl. 60.). Osim toga, ono mora održati raspravu i odlučiti o optužbama na temelju kojih tužitelj traži suđenje (čl. 61.). Ukoliko je odluka (u potpunosti ili djelomično - za pojedine točke) potvrdna, osoba se prosljeđuje Raspravnom vijeću na suđenje (vezano uz potvrđene točke). Ono može odgađati raspravu i zahtijevati od tužitelja određene radnje u vezi optužbe.

³⁵ Ukoliko je zločin počinjen na teritoriju države stranke Statuta, Sud je nadležan neovisno o državljanstvu osumnjičenoga.

u konkretnom slučaju ne postoji dovoljna osnova za nastavak istrage, o tome će obavijestiti Predraspravno vijeće (koje uvijek može tražiti od Tužitelja preispitivanje takve odluke ili isto učiniti na vlastitu inicijativu) i državu (te Vijeće sigurnosti u slučaju čl. 13/2).³⁶

U mehanizmu predviđenom u Rimskom statutu precizirane su i proširene ovlasti *Vijeća sigurnosti* u odnosu na Definiciju agresije iz 1974.³⁷ Vijeće sigurnosti, ovlašteno je, na temelju glave VII. Povelje UN-a, Tužitelju proslijediti određeni slučaj ukoliko vjeruje da je riječ o počinjenju zločina propisanog ovim Statutom. U tom slučaju, ograničenje *ratione loci*, kao ni *ratione personae*, ne predstavlja pravno relevantnu činjenicu. Osim toga, nadležno je od Tužitelja zahtijevati istragu i u slučaju ako je zločin počinjen na teritoriju neke druge države, pa i one koja nije stranka Statuta, ali i protiv svih osoba, neovisno o njihovom državljanstvu.

³⁶ Mudrić, M., *op. cit.*, str. 68

³⁷ Degan, V., *op. cit.*, str. 272.

4. REVIZIJSKA KONFERENCIJA U KAMPALI (2010.)

4.1. Usvajanje Rezolucije br. 6. (Rc/Res.6)

Iako je usvajanjem Rimskog statuta 1998. godine učinjen snažan pomak u odnosu na pojmovno određenje agresije pa, samim time, i stvaranju svijesti o važnosti njezinog definiranja, odredba kojom se ista određuje, sadrži suspenzivni uvjet kao pretpostavku za njezino puno ostvarenje.

Protekom roka od sedam godina od dana stupanja na snagu Rimskog statuta, ispunjeni su formalni uvjeti za održavanje revizijske konferencije, propisani člankom 123. st. 3. Statuta.³⁸ Tako je tadašnji Glavni tajnik UN-a, Ban Ki-mun, 7. kolovoza 2009. godine sazvao konferenciju, istovremeno uputivši poziv svim državama članicama UN-a na njezin odaziv.

Konferencija je održana u Kampali, glavnom gradu Ugande, u razdoblju od 31. svibnja do 11. lipnja 2010. godine, s ciljem osiguranja najšire zaštite pojedinaca od najtežih kaznenih djela. Kao najznačajniji, ističe se rad na usvajanju izmjena i dopuna Statuta vezanih uz zločin agresije. Tako su dana 10. lipnja 2010. godine, na temelju prijedloga Radne skupine za zločin agresije, usvojeni Izvještaj i Rezolucija 6. (RC/Res.6), kojom je prihvaćena definicija agresije iz Rezolucije 3314 (XXIX). Osim toga, stranke su Rezolucijom br. 5 (RC/Res. 5), u skladu s člankom 121. stavkom 3. Rimskog statuta, usvojile izmjenu i dopunu članka 8. Rimskog statuta, kojom se uporaba određene vrste oružja (zabrana uporabe otrova ili otrovnog oružja, uporab otrovnih plinova, plinova zagušljivaca ili drugih plinova, kao i uporabe metaka koji se u ljudskom tijelu lako šire ili zatupljuju) koja se prema dosadašnjem članku 8. stavku 2. (b) (xvii), (xviii), (xix) Rimskog statuta smatrala povredom prava i običaja primjenjivih u međunarodnom oružanom sukobu, sada, dodavanjem u članak 8. stavak 2.(e) točaka (xiii), (xiv) i (xv), jednako tako smatra i povredom prava i običaja koji se primjenjuju u oružanim sukobima čiji značaj nije međunarodni.³⁹

Rezolucijom br. 6., definirano je kazneno djelo agresije, kao i procesne pretpostavke bez čijeg postojanja Međunarodni kazneni sud nije ovlašten vršiti nadležnost u provođenju postupka u odnosu na zločin agresije. Istom Rezolucijom, Konferencija je usvojila izmjene i

³⁸ Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>, str. 56. (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)

³⁹ Revizijska konferencija u Kampali, rezolucije i dokumenti: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-Part.II-ENG.pdf (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)

dopune vezane za elemente kaznenih djela koji takav zločin čine. U drugim je izmjenama određeno da će Sud moći vršiti svoju nadležnost za zločine agresije počinjene protekom godine dana od ratifikacije, odnosno, prihvatom takvih izmjena od strane trideset država stranaka Rimskog statuta, a koji uvjet ne može biti ispunjen prije 1. siječnja 2017. godine, dana do kojeg je predviđeno izjašnjavanje o donesenim izmjenama. Iz spomenutoga se zaključuje kako i prethodne odredbe stupaju na snagu u skladu s člankom 121. Statuta, kao i to da Sud prije 1. siječnja 2017. godine, određeno člankom 15 *bis* Rezolucije br. 6., neće biti u mogućnosti provoditi kazneni postupak u odnosu na zločin agresije.

Sami pregovori, bili su prilično zahtjevni, prije svega, zbog potrebe određenja razlike kaznene odgovornosti države i kaznene odgovornosti pojedinca.

Kao najspornije, postavljalo se pitanje određenja uvjeta za vršenje nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda za zločin agresije. Stalne članice Vijeća sigurnosti, predlagale su da jedino one, u slučaju sumnje u počinjenje kaznenog djela agresije, imaju pravo zahtijevati od Suda pokretanje istrage, dok je većina ostalih zemalja predlagala da pravo na takvu odluku, može donijeti i Predraspravno vijeće Suda, pod uvjetom da Tužiteljstvo ili jedna od država članica Statuta, prijavi postojanje takvog djela.⁴⁰

U Kampali je postignuto kompromisno rješenje kojim su ispunjeni zahtjevi svih zemalja: Tužiteljstvo je ovlašteno započeti istragu pod uvjetom odobrenja Vijeća sigurnosti, nakon što utvrdi postojanje agresije. Ukoliko Vijeće sigurnosti odbije dati svoju suglasnost u roku od šest mjeseci od dana obavještanja Tužitelja, isti je ovlašten nastaviti istragu pod uvjetom odobrenja Predraspravnog vijeća Suda, uz postojanje dodatnih ograničenja. Takva su ograničenja sljedeća: 1.) u odnosu na države koje nisu članice Statuta, Sud nije ovlašten vršiti svoju nadležnost ukoliko je djelo počinjeno od strane njihovih državljana ili na njihovom teritoriju i 2.) države članice Statuta, ovlaštene su podnijeti Sudu deklaraciju u kojoj izjavljuju da ne prihvaćaju nadležnost Suda u slučaju počinjenja zločina agresije, u kojem slučaju Sud gubi ovlaštenje za provođenje postupka u odnosu prema njima i 3.) Vijeće sigurnosti UN-a, može spriječiti pokretanje postupka ili provođenje istrage za kazneno djelo agresije u razdoblju od dvanaest mjeseci, na temelju glave VII. Povelje UN-a, što ujedno predstavlja i rješenje postojećeg članka 16. Rimskog statuta.

Usvajanje definicije zločina agresije predstavlja povijesni iskorak, s obzirom da se međunarodna zajednica već desetljećima nije uspijevala dogovoriti o radnoj definiciji tog

⁴⁰ Simović, M.; Blagojević, M. i Simović, V., *Međunarodno krivično pravo*, 2. izm. i dop. izd, Pravni fakultet Sveučilišta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 2013., str. 180.

„glavnog zločina“.

Ministrica pravosuđa Republike Hrvatske, na Konferenciji je podržala oba prijedloga izmjena i dopuna Rimskog statuta, a RH već je 2003. godine usvojila Zakon o zaštiti svjedoka (Narodne novine, br. 163/03, 18/11), s izmjenama i dopunama. Zakon o primjeni Statuta Međunarodnog kaznenog suda i progonu kaznenih djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava (Narodne novine, br. 175/03), donesen je 2003. godine, kao i izmjene i dopune tog Zakona 2004. i 2011. godine (Narodne novine, br. 29/04, 55/11 i 125/11).

„Stav je Republike Hrvatske da samo univerzalna primjena Rimskog statuta može spriječiti da počinitelji najtežih kaznenih djela zaštićenih međunarodnim pravom, ostanu nekažnjeni te se, stoga, Republika Hrvatska zalaže da sve države stranke Rimskog statuta osiguraju njegovu punu implementaciju u svoja nacionalna zakonodavstva i stvore odgovarajuće mehanizme kojima će se osigurati suradnja država stranaka i Suda.“⁴¹

4.1.1. Zločin agresije

Izmjenama i dopunama usvojenima na Konferenciji, brisan je članak 5. stavak 2. Rimskog statuta i iza članka 8., dodan članak 8. *bis* koji sadrži detaljnu definiciju agresije i stavkom 1. određuje sljedeće: „Za svrhe ovog Statuta, „zločin agresije“ znači planiranje, pripremanje, otpočinjanje ili izvršenje, od neke osobe koja efektivno vrši kontrolu ili dirigira vojnu i političku akciju neke države, čina agresije koji po svojoj naravi, ozbiljnosti i opsegu, predstavlja očito kršenje Povelje Ujedinjenih naroda.“ Stavkom 2., spomenuta je definicija dodatno precizirana: „Za svrhe stavka 1., „čin agresije“ označava upotrebu oružane sile jedne države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti neke druge države ili na svaki drugi način nespojivu s Poveljom Ujedinjenih naroda. Svaki od sljedećih čina, bez obzira na objavu rata, bit će u skladu s Rezolucijom 3314 (XXIX) Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 14. prosinca 1974., okvalificiran činom agresije.“ Primjećuje se kako članak 8. *bis* čini razliku između „čina agresije“ i „zločina agresije“, iz kojeg se zaključuje kako svaki čin agresije predstavlja međunarodni zločin.

Potreba objektiviziranja definicije agresije, u odnosu na onu donesenu Rezolucijom 3314, a

⁴¹ Prijedlog zakona o potvrđivanju izmjene i dopune članka 8. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda i izmjene i dopune Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda vezanih uz zločin agresije, 2003.: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/120.%20-%201.pdf> (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)

kojom je Vijeću sigurnosti prepuštena široka diskrecijska ovlast u odnosu na prosudbu predstavlja li određeni čin zločin agresije, ostvarena je Aneksom II. uz Rezoluciju 6. kojim su propisana Obilježja kaznenih djela. „Tako se kao najvažnije izmjene iz članka 8. *bis*, navode sljedeće: 1.) Podrazumijeva se da bilo koji akt iz stavka 2. tog članka predstavlja čin agresije, čime je takvo nabranje, za sam Sud, dobilo objektivni značaj. 2.) Nije potrebno dokazati da je počinitelj poduzeo pravnu procjenu toga je li upotreba oružane sile bila u neskladu s Poveljom UN-a. 3.) Izraz „očito kršenje“, objektivno je kvalificiran i posljednje, 4.) Nije potrebno dokazati da je počinitelj poduzeo pravnu procjenu značenja „očite“ naravi kršenja Povelje. Osim toga, u elementima tumačenja, navodi se sljedeće: 6.) Podrazumijeva se da je agresija najteži i najopasniji oblik protupravne upotrebe sile i da ocjena o tome je li čin agresije bio počinjen, zahtijeva razmatranje svih okolnosti svakog pojedinog slučaja, uključujući ozbiljnost odnosnih akata i njihove posljedice, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i 7.) Podrazumijeva se da se pri utvrđenju predstavlja li čin agresije očito kršenje Povelje Ujedinjenih naroda tri elementa, i to: karakter, ozbiljnost i opseg, moraju biti dovoljno snažni za dokazivanje „očitog“ kršenja. Niti jedan od tih elemenata uzet za sebe, ne može biti dovoljan za zadovoljenje kriterija očitog kršenja.”⁴²

Potreba jasnog definiranja agresije ugovorom međunarodnog prava, proizlazi iz već ranije spomenutog načela međunarodnog prava, *nullum crimen sine lege*, a koje ne dozvoljava nikakve iznimke.

Usvojena definicija obuhvaća isključivo očite slučajeve agresije, kao što je invazija Iraka na Kuvajt. Ostali oblici agresije, poput: „humanitarne intervencije NATO-a“, zatim radnje poduzete u samoobrani ili intervencije odobrene od Vijeća sigurnosti UN-a, nisu obuhvaćeni definicijom kaznenog djela agresije.⁴³

⁴² Degan, V., *op. cit.* Str. 276.

⁴³ Cryer, R.; Friman, H.; Robinson, D. i Wilmshurst, E., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007., str. 267. – 271.

4.1.2. Nadležnost za zločin agresije na zahtjev države ili *proprio motu* (članak 15. bis)

Člankom 15. *bis*, dodanim iza članka 15. Statuta, proširena je nadležnost Suda za postupanje glede zločina agresije kod upućivanja slučajeva od strane države ili temeljem *proprio motu* postupanja Tužitelja.

Iz usvojenog teksta, proizlazi nadležnost Suda za zločin agresije u skladu s člankom 13. stavcima a) i c) i odredbama tog članka. Nadležnost Suda, dozvoljena je samo u odnosu na zločine agresije počinjene godinu dana nakon što je trideset država ratificiralo ili prihvatilo izmjene i dopune, odnosno, na temelju odluke koju se nakon 1. siječnja 2017. donosi istom većinom država stranaka koja je potrebna za usvajanje izmjena i dopuna Statuta. Tako je nadležnost Međunarodnog kaznenog suda i službeno aktivirana 17. srpnja 2018. godine, ispunjavanjem svih formalnih pretpostavki: usvajanjem odluke o aktivaciji dvotrećinskom većinom država stranaka i ratifikacijom izmjena i dopuna od strane (najmanje) trideset zemalja.⁴⁴

U skladu s člankom 12., Sud može biti nadležan za zločin agresije, koji je posljedica čina agresije, počinjenog od strane države koja je stranka Statuta, osim ako je ta država prethodno izjavila da ne prihvaća takvu nadležnost, na temelju izjave podnesene Tajništvu. Takva je izjava opoziva i država stranka, razmatra ju u roku od tri godine.

U odnosu na državu koja nije stranka ovog Statuta, Sud nije nadležan za zločin agresije ako ga počine njezini državljani ili kad je počinjen na njenom teritoriju.

Nastavno, ukoliko Tužitelj zaključi da postoji razborita osnova za nastavak istrage vezane uz zločin agresije, on ili ona prvo utvrđuju je li Vijeće sigurnosti donijelo odluku o zločinu agresije koji je počinila dotična država. Tužitelj izvještava glavnog tajnika Ujedinjenih naroda o situaciji na Sudu, uključujući bilo kakve relevantne informacije i dokumente. Ukoliko Vijeće sigurnosti donese takvu odluku, Tužitelj ostvaruje pravo na nastavak istrage, vezanu uz zločin agresije. Takvu je odluku potrebno donijeti u roku od šest mjeseci od datuma obavijesti, čijim protekom roka, Tužitelj može nastaviti s istragom pod uvjetom da je Predraspravno vijeće odobrilo početak istrage vezane uz zločin agresije u skladu s postupkom iz članka 15. te da Vijeće sigurnosti, u skladu s člankom 16., nije odlučilo drugačije.⁴⁵

Člancima 15. *bis* i *ter* izričito je predviđeno kako odluke o činu agresije donesene od tijela

⁴⁴ ICC: <https://asp.icc-cpi.int/crime-of-aggression> (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)

⁴⁵ Zakon o potvrđivanju Izmjene i dopune članka 8. Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda i Izmjena i dopuna Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda vezanih uz zločin agresije (Narodne novine (12/2013), 2013.: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2013_11_12_134.html (pristupljeno 28. rujna 2023. godine).

izvan Suda, ne utječu na zaključke Suda. Iznimno, ukoliko Vijeće sigurnosti utvrdi čin agresije, Tužitelj može provesti istragu u vezi s tim zločinom, iako čak ni njegov nalaz, u konačnici ne obvezuje Sud. Takvom je odredbom razgraničena ovlast Vijeća sigurnosti, kao političkog organa, i Međunarodnog kaznenog suda koji, kako bi uspješno ostvarivao svoju funkciju, u svom djelovanju mora postupati neovisno i nepristrano; kako u odnosu na utvrđivanje činjenica, tako i konačne primjene pravnih pravila.

4.1.3. Nadležnost za zločin agresije na zahtjev Vijeća sigurnosti (članak 15. ter)

Vijeće sigurnosti, na temelju članka 24. Povelje UN-a snosi primarnu odgovornost za uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti pa je tako, na temelju članka 39. Povelje ovlašteno poduzeti mjere prema glavi VII. Povelje UN-a kad utvrdi da je počinjen zločin agresije.⁴⁶

Prva upotreba oružanih snaga od države koja je protivna Povelji UN predstavlja *prima facie* dokaz agresije, iako se konačna odluka u takvim slučajevima prepušta Vijeću sigurnosti koje, također, može klasificirati druge čine agresije.

Izmjenom članka 15. Statuta, Vijeću sigurnosti dodijeljeno je ovlaštenje iznošenja određenog postupka pred Tužitelja, nakon čega je omogućeno provođenje sudskog postupka neovisno o nalazima Vijeća sigurnosti, kao i činjenice je li agresija počinjena ili nije.

Osnovni uvjeti propisani u vezi s izvršavanjem nadležnosti Suda, a čije izmjene i dopune stupaju na snagu nakon što budu ratificirane u propisanom broju i pojedinačnom odlukom država stranka, sadržani u stavcima 2. i 3., jednaki su kao i oni u članku 15. *bis*.

Osim toga, ističe se kako ne postoji obveza na podnošenje zahtjeva za pristankom uključenih država za istragu, kao što je slučaj s preostala tri međunarodna zločina određena Statutom, s obzirom na činjenicu kako nadležnost Suda, sukladno članku 15. *ter*, proizlazi iz samostalnog ovlaštenja Vijeća sigurnosti na podnošenje slučaja Tužiteljstvu, prema članku 25.

Povelje UN-a. Iz spomenutoga se zaključuje kako Sud, temeljem stavaka 2. i 3., može istraživati potencijalne zločine agresije u slučajevima u kojima mu to uputi Vijeće sigurnosti.⁴⁷

Rješenje usvojeno kao izraz kompromisa, može biti shvaćeno na način da se pojedincu na

⁴⁶ Povelja UN-a: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1993_12_15_35.html (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)

⁴⁷ *The third Edition of the Handbook on the Ratification and Implementation of the Kampala Amendments on the Crime of Aggression to the Rome Statute of the ICC.*, 2019.: <https://crimeofaggression.info/documents/1/handbook.pdf> (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)

Međunarodni kazneni sud neće moći suditi ukoliko Vijeće sigurnosti UN-a prethodno ne potvrdi da u odnosu na neku državu ili države postoji čin agresije. Odnosno, bez određenja potonjega organa da se u „ponašanju” neke države pronalaze elementi agresivnog rata, najviši vojni i politički dužnosnici te države neće moći biti kazneno odgovorni za međunarodni zločin agresije na ovome Sudu.⁴⁸

Ovaj složeni sustav održava neovisnost Suda u njegovom djelovanju, posebno zato što izmjene i dopune usvojene u Kampali, jasno propisuju da Sud nije vezan odlukom vanjskog tijela o agresiji.

Konačno, prethodno je spomenuto kako i Vijeće sigurnosti može zabraniti pokretanje ili prekinuti već započetu istragu za zločin agresije na rok od dvanaest mjeseci. Zbog ovakvih rješenja usvojenih na Revizijskoj konferenciji u Kampali, opravdano postoji strah da će Međunarodni kazneni sud ostvarivati nadležnost za međunarodni zločin agresije samo državljanima zemalja koje nemaju veliki utjecaj u međunarodnoj zajednici, a ne i vodećim svjetskim silama koje, *de facto*, stoje u pozadini svih aktualnih ratnih sukoba od najvećeg interesa međunarodne zajednice.

4.2. Kaznena odgovornost pojedinca

Osobna kaznena odgovornost, propisana je člankom 25. stavkom 3. Rimskog statuta na koji je, donošenjem izmjena i dopuna na Konferenciji u Kampali, dodan članak 3. *bis*.

Nakon što se ispune potrebne pretpostavke i Sud ostvari uvjet za provođenje kaznenog postupka u slučaju počinjenja zločina agresije, kaznenu odgovornost snosit će samo „osobe koje su u položaju da efektivno vrše nadzor ili upravljaju političkom ili vojnom akcijom” države za koju se pretpostavlja da je odgovorna za počinjenje odnosnog međunarodnog zločina, starije od osamnaest godina. Takvu odgovornost uglavnom snosi više osoba, a kao dokaz tome prilaže se presuda sa suđenja ratnim zločincima na Međunarodnom vojnom sudu u Nürnbergu, kojom je obuhvaćeno ukupno dvadeset i dvoje okrivljenika.

Kao jedan od bitnih preduvjeta za postojanje osobne kaznene odgovornosti, navodi se *actus reus*, a koji može biti bilo koji od sljedećih postupaka, pojedinačno ili skupno počinjenih: planiranje, otpočinjanje ili izvršenje toga međunarodnog zločina. Osim toga, nužno je postojanje i krivnje (*mens rea*), subjektivnog odnosa počinitelja prema djelu, jednog od temeljnih obilježja kaznene i deliktne odgovornosti. Nadalje, člankom 30. Rimskog statuta,

⁴⁸ Omerović, E., *op. cit.*, str. 442.

određeno je da je počinitelj osobno kazneno odgovoran ukoliko se ostvare obilježja krivnje, namjere (*intent*) i znanja (*knowledge*) počinitelja. Takva namjera i znanje, moraju postojati u trenutku počinjenja kaznenog djela.⁴⁹ Za razliku od specifične namjere, *dolus specialis*, čije je postojanje nužan element za ostvarenje bića kaznenog djela genocida, Rimski ju statut ne predviđa u odnosu na zločin agresije. „U tom smislu, djelo agresije smatra se dovršenim bombardiranjem od strane oružanih snaga područja druge države iz točke (b) ili poduzimanjem blokade luka i obale druge države iz točke (c) ili poduzimanjem napada na kopnene, pomorske ili zračne snage druge države iz točke (d) itd. Stoga, svako od tih djela predstavlja zločin agresije za sebe. Ne mora postojati specifična namjera da se na neki od tih načina uspostavi vlast nad područjem druge države ili da dođe makar do privremene vojne okupacije njegovih dijelova (što je inače predviđeno u točki (a)). Zaključuje se da, neovisno o neostvarenju takve pretpostavljene namjere, nije ispravno tvrditi da zločin agresije nije počinjen.”⁵⁰

Ističe se kako nadopunjena Obilježja kaznenih djela, iz Aneksa II. Rezolucije br. 6., u odnosu na zločin agresije, propisuju kako u sudskom postupku nije potrebno dokazati je li počinitelj poduzeo pravnu procjenu toga da upotreba oružane sile nije bila u skladu s odredbama Povelje UN-a, odnosno, dokazati je li takvu procjenu poduzeo u kontekstu značenja „očite naravi“. Kako bi odnosno djelo bilo kvalificirano kao „očito kršenje Povelje UN-a, Elementima tumačenja glede izmjena Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda o zločinu agresije, sadržanima u Aneksu III.⁵¹, propisana je obveza taksativnog ispunjenja triju pretpostavki: karaktera, ozbiljnosti i opsega.

⁴⁹ Degan, V. i Pavišić, B., *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005., str. 443. - 450.

⁵⁰ Degan, V., *op. cit.*, str. 278.

⁵¹ Anex III., jednako kao i Anex II., predstavljaju naknadni sporazum između stranaka „o tumačenju ugovora ili primjeni njegovih odredbi“. Dužnost je svakog tijela da se, prilikom tumačenja i primjene Rimskog statuta, vodi odredbama odnosnih dodataka.

Zaključuje se kako nije nužno postojanje svijesti počinitelja da određenim djelovanjem čini povredu međunarodnog prava, ali jest nužno postojanje svijesti o činjeničnom stanju koje je dovelo do ispunjenja tog objektivnog uvjeta inkriminacije.

Postojanje kaznenopravne odgovornosti pojedinca za kršenje odredbi međunarodnog prava pa samim time, i počinjenju najtežih međunarodnih zločina čije se posljedice protežu na globalnoj razini, od iznimne je važnosti za cijelu međunarodnu zajednicu jer se jedino tako može sankcionirati i, potencijalno, spriječiti buduće slično djelovanje. Postojanje svijesti o činjenju i mogućim posljedicama nosioca najviših političkih vlasti, pa samim time, i odgovornosti za donesene odluke, jedino je rješenje za uspostavljanje svjetskog mira i vjeru u pravosudni sistem međunarodne zajednice.

4.3. Zločin agresije prema kaznenom zakonodavstvu Republike Hrvatske

Hrvatska predstavlja jednu od malobrojnih zemalja koje su svojim zakonodavstvom inkriminirale vođenje agresivnog rata kao zločin agresije. „Ovim kaznenim djelom štite se međunarodni mir i sigurnost pa se djelo u međunarodnom pravu naziva i zločinom protiv mira. Iako je upravo zločin agresije proglašen glavnim međunarodnim zločinom na suđenjima nacističkim zločincima nakon Drugog svjetskog rata, uslijed nepovoljne klime u odnosima među državama i nesuglasnosti država oko definicije agresije, ovo je djelo s vremenom izgubilo svoju međunarodnopravnu relevantnost. Statuti međunarodnih *ad hoc* kaznenih sudova ga ne sadrže, a punu nadležnost nad zločinom agresije još uvijek nema ni Međunarodni kazneni sud.”⁵² Članak 89. Kaznenog zakona RH sadrži detaljan zakonski opis zločina agresije koji gotovo u potpunosti slijedi definiciju ovog djela iz članka 8. *bis* Rimskog statuta.

Člankom 89. stavkom 1. i 2. Kaznenog zakona, određeno je kako je za nastanak individualne kaznene odgovornosti za počinjenje zločina agresije, potrebno prethodno utvrđenje državnog počinjenja čina agresije, a koji je definiran kao „upotreba oružanih snaga jedne države protiv suvereniteta, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti druge države, kao i upotreba oružanih snaga na bilo koji drugi način protivan Povelji UN-a. Uz to, čin agresije mora po svom karakteru, težini i razmjeru predstavljati očito kršenje Povelje UN-a.”⁵³

⁵² Cvitanović, L.; Derenčinović, D., Turković, K; Munivrana M.; Prtenjača, M. D.; Maršavelski, A. i Roksandić Vidlička, S., *Kazneno pravo: posebni dio*, prvo izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 14.

⁵³ Kazneni zakon RH: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)

O činu agresije može se raditi neovisno o tome je li prethodno došlo do objave rata, ali može biti počinjen samo od strane države.

Osobna odgovornost pojedinca hrvatskim je kaznenim zakonodavstvom protegnuta i na podređene osobe, iz čega proizlazi kako za zločin agresije mogu odgovarati i obični vojnici, čime je kažnjivost u usporedbi s međunarodnim pravom znatno proširena u odnosu na Rimski statut i međunarodno pravo.⁵⁴

Međutim, za razliku od drugih međunarodnih zločina, samo izdavanje zapovijedi nije dovoljno za nastanak odgovornosti, već končano ostvarenje čina agresije, nastalo kao posljedica takve zapovijedi.

Kazneni zakon RH u svom članku 89. stavku 3. predviđa dodatnu posebnost u odnosu na određenje agresije Rimskim statutom: kažnjivost izravnog i javnog poticanja na zločin agresije. Takvom se odredbom daje kaznenopravna zaštita ustavnoj zabrani svakog pozivanja ili poticanja na rat, kao i zabrani svake propagande.⁵⁵

⁵⁴ Munivrana, M., *Međunarodni zločini prema novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 19, broj 2/2012, str. 830.

⁵⁵ Cvitanović, L.; Derenčinović, D., Turković, K.; Munivrana M.; Prtenjača, M. D.; Maršavelski, A. i Roksandić Vidlička, S., *op. cit.*, str. 16.

5. RUSKA INVAZIJA NA UKRAJINU

5.1. Kratki pregled događaja koji su prethodili ruskoj invaziji

Začetak odnosa Rusije i Ukrajine datira već više od tisuću godina unatrag, od vremena kad je Kijev bio u središtu prvog slavenskog državnog entiteta, Kijevske Rusije, rodnog mjesta Ukrajine i Rusije. Invaziji na Ukrajinu prethodio je niz povijesno značajnih događaja 20. i 21. stoljeća, a koji su oblikovali geopolitičku situaciju istočne Europe i ostatka svijeta. Nakon komunističke revolucije 1917. godine, Ukrajina je bila jedna od brojnih zemalja koje su prošle kroz brutalni građanski rat, prije potpunog pripajanja Sovjetskom Savezu 1922. godine.⁵⁶ Početkom 1930-ih godina, kako bi prisilili seljake da se pridruže kolektivnim farmama, sovjetski lider Josef Staljin umjetno organizira glad, *holodomor*, koja je rezultirala glađu i smrću milijuna Ukrajinaca.⁵⁷

U Drugom svjetskom ratu Ukrajinci dočekuju Nijemce kao osloboditelje te s njima surađuju.⁵⁸ Upravo tu činjenicu Putin koristi kao opravdanje invazije, odnosno za *denacifikaciju* Ukrajine.⁵⁹ Nakon raspada Sovjetskog Saveza 1991. godine, bilateralni odnosi nasljednih država prošli su kroz razdoblja suradnje, napetosti i otvorenih neprijateljstava. Tzv. *narančasta revolucija* 2004. godine predstavlja početak u turbulentnim odnosima dviju zemalja u ovom stoljeću.

Završetkom ukrajinskih predsjedničkih izbora 2004. godine i odabirom proruskog kandidata Viktora Janukoviča, dolazi do masovnih prosvjeda kojima se traži ponovno prebrojavanje glasova zbog nepravilnosti u brojanju. *Narančasta revolucija* u konačnici je dovela do ponovnog glasanja, do drugoga kruga izbora i izbora prozapadnog Viktora Juščenka za predsjednika.⁶⁰ Proruski kandidat Janukovič 2010. godine na predsjedničkim izborima pobijedio je Juliju Timošenko te postao ukrajinski predsjednik. Odnosi Ukrajine i Rusije postali su neprijateljski nakon mjeseci protesta i demonstracija 2014. godine, koji su rezultirali svrgavanjem Viktora Janukoviča, a u konačnici i aneksijom Krima od strane Rusije i rata u Donbasu, u kojem je Rusija podržavala separatiste Donjecke Narodne Republike i Luhanske Narodne Republike.

⁵⁶ National Geographic: <https://www.nationalgeographic.com/history/article/russia-and-ukraine-the-tangled-history-that-connects-and-divides-them> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁵⁷ Britannica: <https://www.britannica.com/event/Holodomor> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁵⁸ Britannica: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Nazi-occupation-of-Soviet-Ukraine> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁵⁹ President of Russia: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69390> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁶⁰ National Geographic, *op. cit.*

5.2. Međunarodni zločini počinjeni na teritoriju Ukrajine

Međunarodni zločini počinjeni na teritoriju Ukrajine od invazije Ruske Federacije na Ukrajinu, tema je koja je zaintrigirala cijelu međunarodnu zajednicu i potaknula provođenje brojnih rasprava, kako pravnih, tako i političkih.

Nezavisna Međunarodna komisija za istragu o Ukrajini, na konferenciji održanoj u Genevi 22. rujna 2023. godine, donijela je zaključak kojim je na teritoriju Ukrajine utvrđeno počinjenje više međunarodnih zločina. Kao neki od njih, navode se sljedeći: nezakonita upotreba eksplozivnog oružja, neselektivni napadi na nedužno civilno stanovništvo, povreda osobnog integriteta, uključujući pogubljenja, mučenje, zlostavljanje te seksualno i rodno utemeljeno nasilje.⁶¹

Iako Ukrajina nije država stranka Rimskog statuta, svoje pravo da prihvati nadležnost Suda nad navodnim zločinima počinjenima na njezinom teritoriju, iskoristila je dva puta.⁶²

Vlada Ukrajine, Sud je ovlastila u obliku deklaracije. Tako je prvom deklaracijom prihvatila nadležnost Međunarodnog kaznenog suda u pogledu navodnih zločina počinjenih na teritoriju Ukrajine u razdoblju između 21. studenog 2013. i 22. veljače 2014. godine. Druga deklaracija proširila je ovo vremensko razdoblje na neodređeno vrijeme, s ciljem obuhvaćanja tekućih navodnih zločina počinjenih na cjelokupnom teritoriju Ukrajine.

S ciljem sprječavanja budućih zločina i kažnjavanja postojećih, Tužitelj Međunarodnog kaznenog suda, dana 28. veljače 2022. godine najavio je kako će zatražiti odobrenje za otvaranje istrage o situaciji u Ukrajini, na temelju ranijih zaključaka Ureda koji proizlaze iz njegovog preliminiranog ispitivanja, a koji obuhvaćaju sve navodne zločine koji spadaju u nadležnost Suda.

Dana 2. ožujka 2022. godine, Tužitelj je objavio pokretanje istrage na temelju primljenih zahtjeva od strane velikog broja država stranaka koje to pravo crpe iz članka 15. *bis* Statuta. Tužitelj je, temeljem istog članka Statuta, ovlašten na pokretanje istrage *proprio motu*, ali uz prethodno odobrenje Predraspravnog vijeća.

U skladu s općim parametrima nadležnosti stečene ovakvim upućivanjem, i bez prejudiciranja fokusa istrage, opseg situacije obuhvaća sve prošle i sadašnje tvrdnje o ratnim zločinima, zločinima protiv čovječnosti ili genocidu počinjenima na bilo kojem dijelu ukrajinskog teritorija od strane bilo koje osobe od 21. studenog 2013. godine pa nadalje.

⁶¹ Portal Ujedinjenih naroda: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/un-commission-concludes-war-crimes-have-been-committed-ukraine-expresses> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)

⁶² ICC: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)

Tako je dana 17. ožujka 2023. godine, Predraspravno vijeće Međunarodnog kaznenog suda II. izdalo naloge za uhićenje Vladimira Vladimiroviča Putina, predsjednika Ruske Federacije i gospođu Mariju Aleksejevnu Lvovu-Belovu, povjerenicu za prava djece u Uredu predsjednika Ruske Federacije. Sumnja se da su spomenute osobe, donijevši odluke i naredbe određenog sadržaja, odgovorne za počinjenje ratnih zločina na teritoriju Ukrajine. Na temelju zahtjeva Tužiteljstva od 22. veljače 2023. godine, Predraspravno vijeće II., smatra da postoje razumni razlozi za vjerovanje da svaki osumnjičenik snosi odgovornost za ratni zločin protupravne deportacije stanovništva (djece) i protupravnog premještanja stanovništva (djece) iz okupiranih područja Ukrajine u Rusku Federaciju.

Osim toga, Human Rights Watch dokumentirao je brojne teške povrede međunarodnog prava od strane ruskih snaga i njihovih saveznika na okupiranim teritorijima Ukrajine, uključujući očigledne ratne zločine, kršenja ljudskih prava i moguće zločine protiv čovječnosti, posebno mučenje, prisilne nestanke, izvanpravosudna ubojstva, seksualno nasilje i prisilne transfere civila.⁶³

5.3. Razlozi nemogućnosti primjene Rimskog statuta na zločin agresije

Rimski statut u svom izmijenjenom članku 15. *bis* stavku 5. propisuje nemogućnost uspostavljanja nadležnosti Suda za zločin agresije nad državom koja nije stranka ovog Statuta: „U pogledu države koja nije stranka ovog Statuta, Sud nije nadležan za zločin agresije kada ga počine njezini državljani ili kada je počinjen na njezinom teritoriju”, što se *in concreto* primjenjuje na nemogućnost provođenja kaznenog sudskog postupka protiv političkog i vojnog vodstva Ruske Federacije, u prvom redu: Vladimira Putina. Ostali načini za pokretanje jurisdikcije Suda, kao što je upućivanje od strane Vijeća sigurnosti UN-a, također su u praksi blokirane jer Rusija kao stalna članica Vijeća sigurnosti, ostvaruje pravo na ulaganje veta. Nadalje, unatoč kampanji ukrajinskog civilnog društva koja poziva na ratifikaciju Statuta uvjeravanjima ureda predsjednika Volodymyra Zelenskog kako je ratifikacija jedan od prioriteta predsjednika, Ukrajina još uvijek nije postala strankom Statuta.

Kao jedan od glavnih razloga, navodi se zaključak Ustavnog suda Ukrajine iz 2001. godine kojim je utvrđeno da odredbe Rimskog statuta nisu u skladu s ustavom Ukrajine. Riječ je o činjenici da Međunarodni kazneni sud „nadopunjuje nacionalna tijela kaznenopravne zaštite”, što je nije u skladu s Ustavom jer isti ne predviđa mogućnost „dopunu pravosudnog sustava

⁶³ CBC: <https://www.cbc.ca/news/world/ukraine-un-investigation-report-1.6780600> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

Ukrajine". Međutim, takva je prepreka uklonjena 2019. godine izmjenom članka 124. Ustava Ukrajine.⁶⁴ Unatoč tome, u najvišim političkim krugovima Ukrajine, pojavili su se stavovi o nerazumljivosti Statuta, kao i stvarnoj nemogućnosti njegove realizacije. Tako se u krugovima ukrajinskog vodstva, često navodi sljedeći argument: „Ukoliko Ukrajina ratificira Rimski statut, stvorit će se mogućnost zloupotrebe njegovih odredbi, s ciljem progona ukrajinskih vojnika." Drugi je razlog političke naravi, a očituje se u neuspjehu ukrajinskog parlamenta u usvajanju posebnog zakona o ratifikaciji Rimskog statuta, unatoč prethodnoj parlamentarnoj većini administracije Zelenskog. Takve okolnosti, signaliziraju nedostatak političke volje za poduzimanjem odlučnih mjera kojima bi poslale jasan signal o povjerenju ukrajinske vlade u Međunarodni kazneni sud i međunarodno kazneno pravosuđe.⁶⁵

5.4. Podnošenje prijedloga za izmjenu članka 15. bis Rimskog statuta

Kako je već ranije spomenuto, kao jedno od najvećih problema ruske invaziju na Ukrajinu, postavlja se pitanje kaznene odgovornosti osoba na političkog, odnosno, vojnog vrha Ruske Federacije. Manjak ratifikacije Rimskog statuta od strane države agresora i države žrtve pa time i pristanka na nadležnost za počinjenje zločina agresije na teritoriju Ukrajine, sprječava učinkovito postupanje i stvaranje mogućnosti za konačno snošenje odgovornosti za počinjenje zločina agresije kojim je Ukrajini, ali i ostatku svijeta, nastupila teška i dugotrajna šteta. Težnja za uspostavom nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda za spomenute zločine, potaknula je Međunarodni institut za sprječavanje zločina agresije na donošenje prijedloga za izmjenu i dopunu Rimskog statuta, odnosno, članka 15. *bis*, sadržanu u Dodatku I. predložene Rezolucije.⁶⁶ U tekstu spomenute Rezolucije, pozivaju se sve države stranke Statuta da prihvate predložene izmjene, kao i one države koje to nisu, da pristupe potpisivanju i ratifikaciji Statuta. Iz predloženog teksta, sadržanoj u Dodatku I., predlažu se sljedeće izmjene članka 15. *bis*

(nadležnosti Suda za zločin agresije na zahtjev države), Rimskog statuta:

„1.) Članak 15. *bis*, stavci (4) i (5), brišu se.

⁶⁴ Just Security:

<https://www.justsecurity.org/80958/ukraines-constitutional-constraints-how-to-achieve-accountability-for-the-crime-of-aggression/> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁶⁵ Justice in Conflict: <https://justiceinconflict.org/2022/03/14/after-all-this-time-why-has-ukraine-not-ratified-the-rome-statute-of-the-international-criminal-court/> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁶⁶ The Global Campaign for Ratification and Implementation of the Kampala amendments of the Crime of Aggression: <https://crimeofaggression.info/gipa-proposal-to-amend-art-15bis/> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)

2.) Iza članka 15 bis, stavka 3. Statuta, dodaje se sljedeći tekst: „Sud može, u skladu s člankom 12., biti nadležan nad počinjenjem zločina agresije ukoliko je jedna ili više od sljedećih država, ratificirala ili prihvatila izmjene i dopune o agresiji ili prihvatila nadležnost Suda nad zločinom agresije.

Agresija u skladu sa stavkom 5., određuje sljedeće: a) država na čijem se teritoriju odnosno ponašanje dogodilo ili, ako je kazneno djelo počinjeno na plovilu ili zrakoplovu, država registracije tog plovila ili zrakoplova; b) država čiji je državljanin osoba optužena za zločin.

Ako se prema stavku 4. zahtijeva prihvaćanje države koja nije ratificirala ili prihvatila izmjene i dopune o agresiji ili koja nije stranka ovog Statuta, ovlaštena je izjavom podnesenom Tajniku, prihvatiti izvršavanje nadležnosti od strane Suda za zločin agresije, u skladu s člankom 12. stavkom 3."⁶⁷

Preambula Rimskog statuta podsjeća nas da zločini navedeni u Statutu „prijetu miru, sigurnosti i dobrobiti svijeta" i bilježi činjenicu da su države bile odlučne stati na kraj nekažnjivosti tih zločina te na taj način doprinijeti prevenciji ovakvih zločina. Najbolji način da se takvi ciljevi ostvare jest dodijeliti Međunarodnom kaznenom sudu najširu moguću nadležnost, posebno u slučaju počinjenja zločina agresije.

Zločin agresije, prema definiciji, predstavlja zločin vodstva, a koji se često čini kao dio službene politike države. To znači da bi oni koji su najodgovorniji za zločine agresije, mogli izbjeći istragu i kazneni progon od strane domaćeg suda zbog imuniteta koji uživaju, kao i to da će se domaći kazneni progoni susresti s nizom pravnih i političkih izazova. Iz tog razloga, često se tvrdilo da je zločin agresije prikladniji za međunarodni pravosudni proces, tako da Međunarodni kazneni sud, umjesto da bude sud posljednje instance, može biti preferirano ili, zapravo, jedino održivo mjesto za istraživanje i procesuiranje zločina agresije.

Kao jedan od argumenata, navodi se ograničenje nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda koje proizlazi iz članka 15. *bis*, zajedno s *de facto* nedostupnošću upućivanja od Vijeća sigurnosti, a na temelju kojeg Međunarodni kazneni sud nije nadležan nad zločinima agresije počinjenim protiv Ukrajine. Priznanje da je imperativ da se odgovorni pozovu na odgovornost, zahtijevalo je od međunarodne zajednice da radi na uspostavi ad hoc suda koji bi istraživao i procesuirao zločine agresije počinjene protiv Ukrajine. Od ključne je važnosti da države stranke Međunarodnog kaznenog suda djeluju na proširenju njegove nadležnosti nad zločinom agresije, kako bi odgovorile na zabrinutost da je predloženi posebni sud, ujedno i primjer selektivne pravde i, što je najvažnije, da ojačaju zabranu upotrebe sile, istovremeno

⁶⁷ Prijedlog izmjena i dopuna:

<https://crimeofaggression.info/wp-content/uploads/GIPA-model-amendment-proposal.pdf> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)

osiguravajući postojanje individualne kaznene odgovornosti za očite povrede.

5.5. Osnivanje međunarodnog centra za kazneni progon zločina agresije

Osnivanje Međunarodnog centra za progon zločina agresije nad Ukrajinom (ICPA) odražava značajan razvoj u međunarodnom kaznenom pravosuđu, prije svega zbog činjenice kako je riječ o novitetu u odnosu na trenutak pokretanja istrage, a koji je učinjen za vrijeme trajanja jednog međunarodnog ratnog sukoba. ICPA, smješten u Eurojustu u Haagu, podržava nacionalne istrage u vezi s kaznenim djelom agresije za koji se vjeruje da je, od strane ruskih vojnih snaga, počinjen na teritoriju Ukrajine. ICPA ujedinjuje tužitelje iz Ukrajine, Europske unije, Sjedinjenih Američkih Država i Međunarodnog kaznenog suda.⁶⁸

Također, omogućuje neovisnim tužiteljima iz različitih zemalja da surađuju, učinkovito razmjenjuju dokaze i postignu konsenzus o zajedničkoj istražnoj i tužiteljskoj strategiji. Osnovna međunarodna baza dokaza o kaznenim djelima (CICED), kojom upravlja Eurojust, ključna je za omogućavanje rada ICPA-e.⁶⁹

Osnivanje Centra, odgovor je na hitnu potrebu za odgovornošću za zločine počinjene tijekom sukoba. To odražava posvećenost međunarodne zajednice pravdi i vladavini prava. Centar će blisko surađivati s nacionalnim i međunarodnim tijelima kako bi se osiguralo da odgovorni za zločine agresije budu držani odgovornima.

Mandat centra uključuje istraživanje optužbi za agresiju, prikupljanje dokaza i procesuiranje pojedinaca odgovornih za takav zločin. Centar će djelovati na temelju načela nepristranosti, neovisnosti i poštovanja vladavine prava.

Nastavno, kao jedan od primarnih ciljeva Centra, navodi se pružanje podrške žrtvama i svjedocima, osiguravajući njihovu zaštitu i sudjelovanje u postupcima. Radit će na ostvarivanju pravde za žrtve i promicanju pomirenja u Ukrajini.

Osnivanje Centra, značajan je korak prema okončanju nekažnjivosti za zločine agresije, a kojim se šalje jasna poruka da se takvi postupci neće opravdavati i da će odgovorni biti držani odgovornima. Rad Centra doprinijet će sprječavanju budućih činova agresije, odvrćajući potencijalne počinitelje, promičući mir i stabilnost u Ukrajini i regiji.

Zaključno, osnivanje Međunarodnog centra za kazneni progon počinitelja zločina agresije nad

⁶⁸ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation: <https://www.eurojust.europa.eu/hr/news/history-making-international-centre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations-at-eurojust> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁶⁹ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/core-international-crimes-evidence-database-ciced> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

teritorijem Ukrajine, kao jednog od četiri najteža međunarodna zločina propisana Statutom, svjedoči o posvećenosti međunarodne zajednice pravdi i ključan je iskorak prema odgovornosti za zločine počinjene protiv Ukrajine i njezinog naroda.

5.6. Sankcije

Međunarodna zajednica na agresivni je rat Ruske Federacije, počinjen nad teritorijem Ukrajine pa tako i nezakonitog pripajanja ukrajinskih regija Donecka, Luhanska, Zaporizja i Hersona, odgovorila uvođenjem brojnih sankcija. One se u prvom redu odnose na ruski gospodarski, energetska i vojno- industrijski sektor, kao i pojedince i sportske događaje.

Sjedinjene Američke Države, Europska unija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Kanada zabranile su određenim ruskim bankama pristup SWIFT-u, visoko sigurnosnoj mreži koja olakšava plaćanja među 11.000 financijskih institucija u dvjesto zemalja. Donošenjem ovakve mjere, onemogućen je pristup financijama Ruske Federacije.⁷⁰

Europska unija, također je odredila niz financijskih ograničenja, s primarnom svrhom smanjenja ruskog pristupa najvažnijim tržištima kapitala. Također, zabranila je uvrštavanje i pružanje usluga u vezi s dionicama ruskih državnih subjekata na mjestima trgovanja u EU. Osim toga, uvedene su nove mjere koje značajno ograničavaju financijske priljeve iz Rusije u EU, zabranom prihvaćanja depozita koji prelaze određene vrijednosti od ruskih državljana ili rezidenata, držanja računa ruskih klijenata od strane Središnjih depoa vrijednosnih papira EU, kao i prodaju vrijednosnih papira denominiranih u eurima ruskim klijentima.

Uz financijske sankcije, određene su restrikcije i u odnosu na ruski sektor prerade nafte, uz nova ograničenja izvoza. Nova runda sankcija najavljena od strane Bijele kuće, zabranjuje izvoz određenih tehnologija za preradu nafte, što Rusiji otežava modernizaciju svojih rafinerija.

Europsko vijeće, u lipnju 2022. godine donijelo je šesti paket sankcija kojima je, između ostaloga, zabranjena kupnja, uvoz ili prijenos sirove nafte i određenih naftnih derivata koji se prevoze morskim putem iz Rusije u EU. Takva se ograničenja primjenjuju od 5. prosinca 2022. godine, ukoliko je riječ o sirovoj nafti, odnosno, od 5. veljače 2022. godine, ako se radi o drugim naftnim derivatima. Kao privremena iznimka, određena šestim paketom sankcija, odnosi se na uvoz sirove nafte koja se isporučuje naftovodom u one države članice EU-a koje su zbog svojeg zemljopisnog položaja, posebno ovisne o opskrbi iz Rusije i nemaju dugoročno održivu alternativu. Ističe se kako Bugarska i Hrvatska imaju posebnu korist od privremenog odstupanja u odnosu na uvoz ruske sirove nafte, prevožene pomorskim putem, odnosno, vakuumske plinske ulje. S obzirom na činjenicu kako se većina ruske nafte koja

⁷⁰ CNN: Business: <https://edition.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

isporučene u EU, prevozi morskim putem, takvim je ograničenjima obuhvaćeno gotovo 90% uvoza ruske nafte u Europu, čime je znatno smanjena dobit koju Rusija ostvaruje od trgovine.⁷¹ Također, sankcije ciljaju i na ruski vojno-industrijski sektor. Tako su SAD nametnule sankcije organizacijama u sektoru obrane i zabranile izvoz ključnih tehnologija. Očekuje se da će ova mjera paralizirati razvoj ruske vojno-industrijske industrije godinama unaprijed.⁷²

Ove mjere imaju za cilj „gušenje ruske ekonomije“, riječi su francuskog ministra vanjskih poslova Jean-Yves Le Driana.⁷³ Utjecaj izrečenih sankcija na rusku ekonomiju, prouzročivao je značajne posljedice pa je tako vrijednost ruskih dionica i valute znatno pala nakon Putinovog naređenja slanja trupa na istočnu Ukrajinu. Rublja je dostigla rekordno niske razine, kliznuvši čak 30% u odnosu na dolar, dok je Ruska središnja banka više nego udvostručila kamatne stope na 20%.⁷⁴

Mjere ograničavanja EU-a u odnosu na djelovanja kojima se podrivaju ili ugrožavaju teritorijalna cjelovitost, suverenitet i neovisnost Ukrajine, sada se primjenjuju na gotovo 1800 osoba i subjekata. U lipnju 2023. EU je sankcionirala još 71 osobu i 33 subjekta pa tako sankcije izrečene pojedincima, obuhvaćaju zabranu putovanja i zamrzavanje imovine. Zamrzavanje imovine označava djelovanje kojim se svim uvrštenim osobama i subjektima, zamrzavaju svi računi u bankama EU-a. Uz to, zabranjeno je izravno ili neizravno polaganje sredstava na račun tih osoba, dok zabrana putovanja propisuje da pojedinci uvršteni na popis sankcioniranih osoba, ne ostvaruju pravo na ulazak u područje EU, kao ni njegov prolazak, neovisno o tome je li riječ o kopnenom, zračnom ili morskom putu. Ukoliko, unatoč pojedinačnim sankcijama i daljnjem angažmanu, izbjegavanje i dalje bude znatno i sustavno, EU zadržava mogućnost poduzimanja izvanrednih krajnjih mjera. U tom slučaju, Vijeće je ovlašteno jednoglasno odlučiti o ograničavanju prodaje, opskrbe, prijenosa ili izvoza robe i tehnologije (čiji je izvoz u Rusiju već zabranjen), s posebnim naglaskom na proizvode i tehnologije namijenjene bojištima.

Naposljetku, izrečenim sankcijama, prvenstveno se nastoji spriječiti daljnje protupravno postupanje snaga Ruske Federacije nad teritorijem Ukrajine, ali i iskazati stroga osuda međunarodne zajednice u odnosu na počinjene zločine.

⁷¹ Europsko vijeće: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁷² Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/25/list-of-sanctions-on-russia-after-invasion> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)

⁷³ CNN: <https://edition.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html>

⁷⁴ *Ibidem*.

5.7. Osnivanje specijalnog *ad hoc* međunarodnog kaznenog suda za zločin agresije počinjenog nad Ukrajinom

Ograničenje nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda za zločin agresije potaknula je međunarodnu zajednicu na raspravu o uspostavi specijalnog *ad hoc* međunarodnog kaznenog suda čija bi zadaća bila suditi pojedincima odgovornim za počinjenje zločina agresije na teritoriju Ukrajine. Ističe se kako je nadležnost suda za zločin agresije ograničena u odnosu na preostale međunarodne zločine predviđene Statutom (vidljivo iz članka 15. *bis* Statuta).

„Način na koji međunarodna zajednica taj cilj ostvaruje, varira od suda do suda i ovisi od odredbi osnivačkih akata suda, statuta i podstatutarnog prava. Njima se razrađuju pitanja primjene mjerodavnog prava, organizacije suda, provođenja postupka i dr. Kako je ta razrada ovisna o legislativskoj djelatnosti političkih tijela u međunarodnoj zajednici, međunarodnim kaznenim sudovima mogu se postaviti pitanja njihovog legaliteta i legitimiteta. I dok se pitanja legaliteta tradicionalno postavljaju u okviru propisa o nadležnosti, mjerodavnog prava i procedure, pitanja njihovog legitimiteta javljaju se kao pitanja, s jedne strane, njihove institucionalne legitimnosti, kao pitanja sposobnosti da kod većine adresata – pripadnika međunarodne zajednice - osiguraju prihvaćanje svojih odluka bez kojeg ne mogu računati na uspjeh, a s druge strane, kao pitanja normativnih kriterija njihove legitimnosti koji opravdavaju međunarodne kaznene sudove s aspekta formalno-logičke usklađenosti rezultata njihovog djelovanja s pravnim poretkom koji ih je ustanovio.”⁷⁵

Utvrđenje pravne osnove za osnivanje *ad hoc* međunarodnog suda za zločin agresije počinjen na teritoriju Ukrajine od strane Rusije, nailazi na sljedeća pravna pitanja: u prvom redu, pitanja vezana uz suverena prava Ruske Federacije, kao treće strane, u odnosu na uspostavu takvog suda (poput imuniteta ili teškoća u provedbi), kao i nužnost poštivanja temeljnih prava optuženika pred sudom. Međunarodno ugovorno i običajno pravo priznaje svakoj osobi pravo da lišenje njezine slobode bude u skladu s načelom međunarodnog prava: *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, kao i pravo na pošteno i pravično suđenje od strane neovisnog i nepristranog suda. Također, pojam „zakon” mora se tumačiti na način da pokriva i nacionalne i međunarodne pravne propise. Ovdje se, stoga, mora odrediti pod kojim okolnostima međunarodno pravo može pružiti pravnu osnovu za kazneni progon zločina agresije koji je Rusija izvršila protiv Ukrajine. U tom smislu, istražit će se tri potencijalne mogućnosti. Kao prva mogućnost, navodi se uspostava suda u krilu UN-a, a koja se potkrepljuje člankom 25. Povelje UN-a koji propisuje obvezatnost odluka donesenih od strane Vijeća sigurnosti. Nadalje, razmatra se sklapanje sporazuma između Ukrajine i međunarodnih

⁷⁵ Krapac, D., *Međunarodni kazneni sudovi*, Rad HAZU 48=510, 2011., str. 169.

organizacija (UN-a, Vijeća Europe i Europske unije) ili Ukrajine i drugih država koje predviđaju univerzalnu nadležnost za zločin agresije.

Vojni sudovi u Nürnbergu i Tokiju, osnovani nakon Drugog svjetskog rata, bili su utemeljeni na prisilnom i općem pristanku poraženih država Osovine – Njemačke i Japana – nakon njihove bezuvjetne predaje i okupacije od strane pobjedničkih sila. U konkretnom slučaju, pristanak Ruske Federacije na sudbenost predloženog Tribunala, teško je očekivati.⁷⁶ Tribunal bi morao biti u mogućnosti autoritativno djelovati nad potencijalnim optuženicima, s obzirom na to da je zločin agresije, zločin političkog i vojnog vodstva pojedine zemlje. Također, važno je omogućiti punu suradnju država u prikupljanju dokaza i osiguravanja svjedoka na Sudu – od kojih bi velika većina boravila u državi agresora. Osim toga, nužno je optuženicima omogućiti pravo na pravično suđenje u skladu s najvišim standardima međunarodnog kaznenog postupka. Kako bi to bilo izvedivo, Tribunal mora raspolagati pravnim i operativnim sredstvima za poticanje i provođenje suradnje *bona fide* država uključenih u sukob.

Vjeruje se kako će Ukrajina pružiti punu suradnju u slučaju da uspije odvratiti trenutni ruski napad. Suprotno tome, suradnju s Ruskom Federacijom moguće je očekivati samo u slučaju potpune smjene trenutne vlasti, odgovorne za zločine počinjene na teritoriju Ukrajine, ostvarivo jedino u slučaju narodne revolucije ili državnog udara.

Kao kriterij za ispitivanje normativne legitimnosti međunarodnih kaznenih sudova, u konkretnom slučaju: *ad hoc* međunarodnog kaznenog suda za zločin agresije, mora se, između ostalog, uzeti i: a) način prijenosa legislativne ovlasti s nacionalnog zakonodavca na tijela međunarodne zajednice koji treba biti sukladan pravilima međunarodnog i unutarnjeg prava koja jamče da taj prijenos ne povrijedi načelo podjele vlasti te završi ekstenzijama nadležnosti i ovlasti izvršno-političkih tijela (osim ako ne omogućuje kasnije sukcesivno proširenje ovlasti i na sudbena i leglacijska tijela) i b) postojanje spomenutih funkcionalnih elementa kao jamstva kvalitete sudbenog postupanja (stalnost ili dugoročnost mandata sudaca kao jamstvo neovisnosti, postupanje prema proceduri neovisnoj od sporazuma stranaka koja sadrži standardna minimalna jamstva stranačkih interesa u pogledu procesnog ishoda te donošenje presuda koje stječu svojstvo pravomoćnosti i obvezuju stranke iz postupka pred sudom).’’⁷⁷

⁷⁶ EJIL: Talk!: <https://www.ejiltalk.org/aggression-against-ukraine-avenues-for-accountability-for-core-crimes/> (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)

⁷⁷ Krapac, D., *op. cit.*, str. 171.

6. ZAKLJUČAK

U krilu međunarodne zajednice, kroz povijest su učinjeni golemi napori da zločin agresije postane zabranjen pravilima međunarodnog prava. Pojmovno određenje agresije, rezultat je političkog kompromisa iz kojeg proizlazi kako agresija ne predstavlja svaku prijetnju ili povredu međunarodnog mira i sigurnosti, već najteži oblik nezakonite upotrebe sile u međunarodnim odnosima.

Povijesni događaji koji su doveli do razvoja svijesti međunarodne zajednice o nužnosti definiranja agresije, u prvom su redu svjetski ratovi; ratovi čijim su vođenjem prouzročeni masovni gubici i svjetska razaranja, uz počinjenje udara na suverenost, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost zemalja diljem svijeta.

Prvi veći uspjeh, postignut je radom Ujedinjenih naroda i donošenjem Rezolucije 3314 (XXIX) koja u svom Dodatku I. sadrži definiciju agresije. Iako pravno neobvezujuća, postavila je snažan imperativ svim međunarodnim subjektima i naglasila potrebu za nastavkom suradnje s ciljem usvajanja dokumenta koji bi pravno obvezivao najvažnije svjetske aktere i time preventivno djelovao na počinjenje najvećih međunarodnih zločina.

Iz prikaza razvojnog puta konačnog definiranja agresije, zaključuje se kako su najveće nesuglasice nastajale između vodećih svjetskih sila i zemalja u razvoju.

Definicija i elementi zločina agresije, konačno su određeni Rezolucijom broj 6., usvojenoj na Revizijskoj konferenciji u Kampali 2010. godine, no da bi Sud mogao pokrenuti postupak protiv osumnjičenih počinitelja zločina agresije, potrebno je da nadležnost nad zločinom agresije svojom odlukom aktivira Skupština država stranaka, što je konačno nastupilo 17. srpnja 2018. godine, ispunjenjem svih formalnih uvjeta propisanih Statutom.

Izmjenama i dopunama usvojenima u Kampali, nadležnost Suda ograničena je u odnosu na ostale međunarodne zločine određene Statutom, zbog čega dolazi do nemogućnosti njegove primjene za zločin agresije počinjen od strane ruskog vodstva na ukrajinskom teritoriju. Kao alternativa tome, predlaže se uspostavljanje *ad hoc* međunarodnog kaznenog suda, nadležnog za zločin agresije, po uzoru na prethodne: ICTY i ICTR. Pravna osnova za upostavljanje takvog suda proizlazi iz Glave VII. Povelje UN-a u kojoj je određeno da Vijeće sigurnosti utvrđuje postojanje svake prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije i daje preporuke ili odlučuje koje će se mjere poduzeti u skladu s Člancima 41. i 42. radi održavanja ili uspostavljanja međunarodnog mira i sigurnosti.

Također, Vijeće djeluje kao primarni filter nadležnosti u kojem Tužitelj namjerava otvoriti

istragu na temelju upućivanja od strane države članice Statuta. Prema novom članku 15. *bis*, rezultatu Revizijske konferencije u Kampali, Tužitelj je dužan obavijestiti Vijeće kako bi ono moglo utvrditi je li došlo do čina agresije. U slučaju da je Vijeće sigurnosti već ustanovilo zločin agresije, Tužitelj je u mogućnosti nastaviti istragu. U suprotnom, ukoliko Vijeće ne odobri nastavak istrage, Tužitelj će moći pokrenuti istragu samo ako ga Predraspravno vijeće na isto ovlasti.

Određenje agresije međunarodnim sporazumima čija mogućnost pravne obvezatnosti proizlazi iz postupka ratifikacije, dovodi do zaključka o nemogućnosti efektivnog sprječavanja njezinog počinjenja i u konačnici, potpune zabrane takvog postupanja. Osim toga, ističe se kako je vođenje agresivnog rata, načelno, zabranjeno međunarodnim, a ne nacionalnim zakonodavstvima, dok najveći broj međunarodnih zločina predstavlja posljedicu unutarnjih, a ne međunarodnih sukoba.

Zaključuje se kako najveće svjetske sile ni danas ne iskazuju sklonost prema ratifikaciji Rimskog statuta i izmjena i dopuna usvojenih na Revizijskoj konferenciji u Kampali, a koji propisuju strogu zabranu i osobnu odgovornost pojedinaca za počinjenje najtežih međunarodnih zločina. Činjenica je, ipak, kako rat predstavlja sredstvo za uspostavu svjetske i gospodarske moći, zbog čega je vrlo optimistično vjerovati u mogućnost njegovog konačnog sprječavanja pa samim time, i osobnog ograničavanja ratifikacijama takve naravi.

7. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Cryer, R.; Friman, H.; Robinson, D. i Wilmshurst, E., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007., str. 267. – 271.
2. Degan, V. i Pavišić, B., *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005., str. 443. - 450.
3. Degan, V. Đ., *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima*, Rad HAZU 48=510 (2011), str. 240.
4. Eser, A., *Na putu k Međunarodnom kaznenom sudu: nastanak i temeljne crte Rimskog statuta*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10 No. 1, 2003., str. 133.
5. Mudrić, M., *Međunarodni kazneni sud*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 40 No. 83, 2006., str. 66.
6. Omerović, E., *Agresija u međunarodnom pravu: Zločin države i krivična odgovornost pojedinca*, DHS 2 (19), 2022., str. 425.
7. Petrović, B.; Bisić i M., Perić, V., *Međunarodno kazneno sudovanje*, Sarajevo: Privredna štampa, 2011., str. 290.
8. Vukas, B., *Povelja Ujedinjenih naroda – zastarjeli ustav Svjetske organizacije*, 2005., str. 190.
9. Degan, V. i Pavišić, B., *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005., str. 443. - 450.
10. Galović, M., *Rat kao filozofijska tema*, Polemos, 1998., str. 11.
11. Presude Međunarodnog kaznenog suda:
https://www.persee.fr/docAsPDF/afdi_0066-3085_1986_num_32_1_2714.pdf
(pristupljeno 25. rujna 2023. godine)
12. Prijedlog zakona o potvrđivanju izmjene i dopune članka 8. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda i izmjene i dopune Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda vezanih uz zločin agresije, 2003.
13. Revizijska konferencija u Kampali, rezolucije i dokumenti:
https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-Part.II-ENG.pdf
(pristupljeno 27. rujna 2023. godine)
14. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda:

- <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>, str. 56. (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)
15. *The third Edition of the Handbook on the Ratification and Implementation of the Kampala Amendments on the Crime of Aggression to the Rome Statute of the ICC.*, 2019.: <https://crimeofaggression.info/documents/1/handbook.pdf> (pristupljeno 27. rujna 2023. godine)
16. Nürnberg 1946. – u ime međunarodnog prava:
<https://www.dw.com/hr/n%C3%BCrnb%20berg-1946-u-ime-me%C4%91unarodnog-prava/a-35938297> (pristupljeno 20. rujna 2023. godine)
17. Florea, D. i Gales, N., *Prescription of Criminal Liability in International Law*, Journal of Mediation & Social Welfare, vol. 2, Issue 1 (2020), str. 13.
18. Josipović, I.; Krapac D. i Novoselec, P., *Stalni međunarodni kazneni sud*, Narodne novine, Zagreb, 2001., str. 29.
19. Spieker, H., *The International Criminal Court and Non-International Armed Conflict*, Leiden Journal of International Law, vol. 13 (2000), str. 395. - 425.
20. Simović, M.; Blagojević, M. i Simović, V., *Međunarodno krivično pravo*, 2. izm. i dop. izd, Pravni fakultet Sveučilišta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo., 2013., str. 180.
21. Cvitanović, L.; Derenčinović, D., Turković, K; Munivrana M.; Prtenjača, M. D.; Maršavelski, A. i Roksandić Vidlička, S., *Kazneno pravo: posebni dio*, prvo izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 14.
22. Munivrana, M., *Međunarodni zločini prema novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 19, broj 2/2012, str. 830.
23. Krapac, D., *Međunarodni kazneni sudovi*, Rad HAZU 48=510, 2011., str. 169.

Mrežni izvori:

1. Office of the Historian:
<https://history.state.gov/milestones/1921-1936/kellogg> (pristupljeno 20. rujna 2023. godine)
2. Refworld, *Refworld | Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes*
(pristupljeno 20. 9. 2023. godine)
3. Portal Ujedinjenih naroda:
<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/un-commission-concludes-war-crimes-have-been-committed-ukraine-expresses> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)
4. The Global Campaign for Ratification and Implementation of the Kampala amendments of the Crime of Aggression: <https://crimeofaggression.info/gipa-proposal-to-amend-art-15-bis/> (pristupljeno 29. rujna 2023. godine)
5. National Geographic: <https://www.nationalgeographic.com/history/article/russia-and-ukraine-the-tangled-history-that-connects-and-divides-them> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
6. Britannica: <https://www.britannica.com/event/Holodomor> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
7. Britannica: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Nazi-occupation-of-Soviet-Ukraine> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
8. President of Russia: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69390> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
9. CBC: <https://www.cbc.ca/news/world/ukraine-un-investigation-report-1.6780600> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
10. Just Security:
<https://www.justsecurity.org/80958/ukraines-constitutional-constraints-how-to-achieve-accountability-for-the-crime-of-aggression/> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
11. Justice in Conflict: <https://justiceinconflict.org/2022/03/14/after-all-this-time-why-has-ukraine-not-ratified-the-rome-statute-of-the-international-criminal-court/> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
12. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation:
<https://www.eurojust.europa.eu/hr/news/history-making-international-ce>

- [tre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations-at-eur-ojust](#) (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
13. Proposed Amendments to the Dumbarton Oaks Proposals Submitted by the Philippine Delegation, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, April 25th – June 26th 1945, Doc. 2, G/14(k), 5. svibnja 1945, str. 535-539.: ["Defining International Aggression: The Search for World Peace". \(derechos.org\)](#) (pristupljeno 20. 9. 2023.)
14. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation:
<https://www.eurojust.europa.eu/publication/core-international-crimes-evidence-database-ciced> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
15. CNN: Business:
<https://edition.cnn.com/2022/02/25/business/list-global-sanctions-russia-ukraine-war-intl-hnk/index.html> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
16. Europsko vijeće:
<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> (pristupljeno 2023. godine)
17. Aljazeera:
<https://www.aljazeera.com/news/2022/2/25/list-of-sanctions-on-russia-after-invasion> (pristupljeno 30. rujna 2023. godine)
18. Leksikografski zavod Miroslav krleža:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51918> (pristupljeno 1. listopada 2023. godine)
19. Rezolucija Opće skupštine UN-a 3314 (XXIX):
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/PDF/NR073916.pdf?OpenElement> (pristupljeno 5. listopada 2023. godine)
20. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda:
https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/07/19980717%2006-33%20PM/Ch_XVIII_10p.pdf (pristupljeno 5. listopada 2023. godine)
21. Kazneni zakon RH: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)
22. EJIL: Talk!:
<https://www.ejiltalk.org/aggression-against-ukraine-avenues-for-accountability-for-core-crimes> (pristupljeno 7. listopada 2023. godine)